

ÁS VOLTAS CON *CERCA DE*, A VALORACIÓN APROXIMATIVA E OS COMPLEMENTOS DE MEDIDA

Eva Mª Domínguez Noya

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades
edomin@cirp.es

Resumo: O intento de axustar a categorización de *cerca* seguido de frase preposicional con *de* no ámbito da localización espacial, en contraposición co da localización temporal e a valoración aproximativa, lévame a profundar sobre estes últimos usos no galego actual. A súa presenza, ademais, en expresións cuantitativas con verbos de medida, distancia e duración provoca que revise a problemática clasificación sintáctica dos denominados complementos de medida e que cuestione tanto a catalogación preposicional de *cerca de* como a de complemento directo, cuestións ambas para as que creo que o galego achega datos interesantes.

Palabras chave: Categorización, adverbio, preposición, valoración aproximativa, verbos de medida, sintaxe, galego, lingüística de corpus.

Title: Reflections on *cerca de*, the valuation of the measurement complements.

Abstract: The different attempts to categorise *cerca* followed by the preposition *de* as an expression of spatial location, as opposed to its categorisation as an expression of temporal location and approximative value, has led me to delve further into the uses of *cerca de* in contemporary Galician. Its widespread use in quantitative expressions, found in combination with verbs indicating size, distance and duration, calls for a revision of the syntactic classification of the so-called size complements. On the basis of the data from Galician, the present paper challenges the categorisation of both *cerca de* as a preposition and of size complements functioning as direct objects.

Key words: Categorisation, adverb, preposition, approximative value, size verbs, syntax, Galician language, corpus linguistics.

1. Clasificación categorial de *cerca de*

1.

- a) Xoán viviu *cerca - preto*.
- b) Xoán viviu *cerca - preto de Santiago*.
- c) Xoán viviu *cerca - preto de noventa anos*.

Ante as secuencias de 1, dúas son as tendencias de clasificación categorial de b) nos diferentes manuais da lingua galega: uns autores aglutinan o conxunto nunha unidade de tipo preposicional, mentres que outros segrégana nos seus elementos constitutivos ao considerar que a frase preposicional con *de* actúa como modificador do adverbio. Así:

- Locución preposicional. Consideran que se trata de locucións preposicionais Álvarez, Monteagudo e Regueira (1986), Freixeiro (2000), Hermida¹ (2004) e mais os principais recursos achegados pola Real Academia Galega ata o de agora (lembre-mos que se está elaborando unha Gramática): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* (1982, 1995, 2003), *Diccionario da Real Academia Galega* (1997), *Vocabulario ortográfico da lingua galega* (2004) e *Diccionario da Real Academia Galega* (2012-).
- Adverbio + preposición. Forman parte destoutra concepción dúas das últimas gramáticas do galego: a *Gramática da lingua galega* (Álvarez/Xove 2002) e a *Gramática práctica da lingua galega. Comunicación e expresión* (López/Lourenço/Moreda 2010).

---

1 Hermida recoñece que para moitos autores os casos que trato non constitúen locucións preposicionais e inclúe unha táboa indicando cales poden funcionar soas e cales non, mais a descrición particularizada que realiza posteriormente das diferentes locucións preposicionais sitúaa neste grupo.

En xeral, estes autores non avalían os criterios empregados para inclinarse por unha ou outra opción, limitándose a sinalar, nalgúns casos, a posibilidade de prescindir do segmento con *de* ou a unicidade funcional do conxunto. Tampouco sopesan as vantaxes e inconvenientes de cada unha das alternativas de segmentación posibles.

Na historiografía da lingüística galega son moi poucos os traballos que tratan polo miúdo as locucións prepositivas no galego actual. Entre eles hainos que profundan sobre unha locución en concreto (Xove 2009) e outros que ofrecen unha panorámica xeral (Varela 1999). Do primeiro, dado que a locución estudada (*cara a*) non pertence ao campo semántico que trato, só interesaría o concepto de locución preposicional, mais non hai referencia a el. O segundo realiza un levantamento exhaustivo das locucións prepositivas dende a época medieval á moderna, distribuído en dous artigos. En Varela (1999a), a descrición artéllase sobre o eixe temporal distinguindo tres períodos: latín, galego medieval e mais galego moderno e contemporáneo, para logo, en cada un deles, inventariar as locucións en función da base de formación. Pola súa banda, Varela (1999b) proporciona información máis relevante, ao meu parecer, por canto a clasificación semántica está acompañada de exemplos reais das obras galegas dos Séculos Escuros, inda que evita toda a problemática relativa á delimitación do concepto². Segundo indica, entende que son locucións prepositivas

aqueles sintagmas que teñen cabida na clase de conmutación das preposicións e nos que hai cando menos unha preposición como marxe final (*fóra de, debaixo de...*) ou, no seu defecto, un posesivo anteposto ou postposto (*en seo favor, en seu lugar*). Inclúense tamén os casos nos que a locución aparece postposta (*en derredor*); non descarto mesmo que puidese haber algunha locución anteposta sen preposición final, como o *acarón* medieval... (Varela 1999b: 351).

---

2 Cuestiónase o carácter locutivo dos compostos formados por adverbio e mais *de* por canto o adverbio pode desempeñar autonomamente a función de circunstancial, pero non entra a debater a cuestión “por non contar cunha posición sólida que me permita interpreta-los datos dentro dun marco coherente que englobe e explique satisfactoriamente a grande cantidade de elementos e fenómenos de combinatoria que se ven implicados” (Varela 1999a: 550-551).

A pesar de que Álvarez de la Granja (2005) centra o seu traballo nas locucións de tipo adverbial, e precisamente polo confusión que se produce entre estas –ou adverbios simples– seguidas de complemento con *de* e mais as prepositivas, considero interesante reproducir aquí a puntualización que realiza para explicar que algunha locución adverbial das que glosa pode aparecer seguida de complemento con *de*:

De por parte, algunha locución aparece exemplificada cun fragmento no que a expresión vai seguida de complemento (do tipo de *a redor dela*). Aínda que adoito se interpreta que nestes usos estamos ante locucións preposicionais (*a redor de*) e non ante locucións adverbiais (ao considerar que a preposición forma parte da locución), ao meu entender, *de* non é máis có introdutor do complemento que restrinxe a extensión do núcleo adverbial. O que temos *sempre* é unha locución *adverbial* que, como tal, pode empregarse con ou sen complemento. Pola contra, se a expresión ten que combinarse necesariamente cun complemento para aparecer no discurso, considérola locución preposicional e non a inclúo no glosario (*en lugar de, en razón de*)⁹.

⁹ Nótese que este é realmente o criterio que leva a considerar *sobre* unha preposición e *encima* un adverbio: *está encima da mesal está encima* vs. *está sobre a mesal*está sobre*. En coherencia co anteriormente exposto, considero que *encima de* non é unha locución preposicional, senón que a preposición *de* é simplemente o introdutor dos complementos do adverbio *encima*. (Álvarez de la Granja 2005: 16).

En relación cos elementos que aquí imos tratar, Varela (1999a) considera *sobre de* unha locución prepositiva de base preposicional orixinada no galego moderno, a cal aparece nos textos dos Séculos Escuros ben cun contido puramente relacional³ ben como membro da oposición locativa superior fronte a inferior⁴. Mais nada sabemos acerca do significado aproximativo, posto que non a recolle con ese

3 Por exemplo: “A primeira junta / que ouvo sobre desto / foi na quinta feira, / a dez de novembro (CoplSarm);” (Varela 1999b: 353).

4 Unha mostra: “E por eso deouxo esta ara a seus dicipolos, para que sobre dela, dixesẽ misa ẽ memoria destes santos (Servando);” (Varela 1999b: 356).

valor. Pola súa parte, considera *cerca de* unha locución prepositiva de base adverbial xurdida no galego medieval que se documenta coas variantes *cerca/çerca/çerqua de*. Fronte ao galego dos Séculos Escuros –nos que pasou a ser de uso preferente *xunto*, en combinación con *a, de* ou *con*–, no galego medieval predominaba *cerca*, soa ou en combinación con *de*, para expresar o contido da proximidade locativa. Respecto da aproximación cuantitativa, Varela (1999b) ofrécenos este único exemplo: *é fillos, é netos, / é sejan seus anos / cerca de dous centos!* (*CoplSarm*).

É importante tamén recoller unha observación de Varela (1999a: 558) que sinala a peculiaridade de que no medievo *cerca/çerca* non precisaba de *de* para introducir o seu complemento, xeralmente un topónimo: *çerca Tirol, çerca açidade Merçe, cerca sua moller*.

En definitiva, prodúcese unha disparidade na categorización de 1b) –Xoán viviu *cerca - preto de Santiago*– que, ao meu entender, vese influenciada por dous feitos:

- a existencia de c), e
- a dificultade de trazar fronteiras claras entre as categorías invariables, nas que parece que se produce unha especie de *continuum* lingüístico.

Deseguido examinarei as diferentes manifestacións de *cerca de*, fundamentándome en parámetros de tipo semántico e formal, co fin de obter criterios que faciliten a súa clasificación categorial no valor locativo. Detereime, ademais, no valor temporal e aproximativo que veremos amosa tamén *cerca de*, primeiramente, vendo como responden estes usos aos mesmos criterios empregados para determinar a categorización do valor locativo e, a continuación, dando conta do problema que a súa aparición provoca na delimitación de certas funcións e unidades sintácticas e das diversas propostas de resolución.

2. Delimitación de unidades prepositivas con base adverbial: parámetros posibles

Os parámetros que empregarei para tentar poñer algo de luz na cuestión dan conta, loxicamente, dos trazos característicos das locucións (Penadés 2012). Así, o criterio semántico correspóndese coa idiomática e os criterios formais –supresión do segmento con *de*, modificación co adverbio gradativo *moi* e emprego do sufixo apreciativo–, axudan tanto a diferenciar entre preposicións e adverbios como informan sobre a fixación da expresión.

2.1. Criterio semántico

Tal como recolle Penadés (2012: 43), entendo que unha locución prepositiva, para selo, debe presentar un significado diferenciado do da suma dos elementos que a compoñen⁵. Así, por exemplo, ante

2

- a) Foron *cerca*.
- b) Foron *cerca da casa de seu tío*.
- c) Foron *cerca das doce* para xantar.
- d) Foron⁶ *cerca de dúas horas* as que estivo nadando.
- e) Foron *cerca de corenta persoas* á misa aquel domingo.
- f) Foron *cerca de 200 kg* os que pesou o porco da mata este ano.

observo que 2a) e 2b) manteñen o significado primario de localización no espazo; conforman, polo tanto, dúas manifestacións expresivas da mesma acción nas que diverxe a especificación: non se precisa o termo de referencia en 2a), que non obstante é recuperable contextualmente, e explícitase en 2b). Pola súa banda, en 2c) *cerca de* indica localización temporal imprecisa. Finalmente, en 2d), 2e) e 2f) non se indica localización temporal nin espacial, senón valoración aproximada respecto dunha cantidade.

---

5 Non uso este criterio en sentido lato, aínda que son consciente de que a perda significativa en relación coa forma léxica que serve de base á locución adoita ser gradual e non sempre se perde por completo.

6 Emprego *foron* para buscar o paralelismo con a), b), c) e mais e), porén hai que ter en conta que aquí e en f), fronte aos outros casos, estamos ante unha construción de carácter focalizador onde *foron* non ten valor de movemento.

Semella que a imprecisión na localización espacial propia do adverbio de lugar *cerca* –a pouca distancia en relación cun termo de referencia expreso ou coñecido– dá paso na localización temporal á converxencia semántica entre a imprecisión e a valoración aproximativa, que ao estenderse ás magnitudes⁷ se especializa na expresión do contido aproximativo.

En consecuencia, segundo o parámetro semántico, xa que non hai cambio de significado, cando *cerca de* indica localización espacial non debe considerarse locución.

Así mesmo, cando forma parte dunha localización temporal ou dunha expresión magnitudinal, na miña opinión, o significado de proximidade, malia que sexan usos figurados, segue vixente, é dicir, non se manifesta o trazo da idiomaticidade, como sucede por exemplo con *verbo de*, onde o significado de *verbo* ‘Clase de palabra’ non permite chegar á locución prepositiva ‘no que concirne a’. Así pois, segundo o criterio semántico, tampouco aquí debe considerarse locución.

2.1. Criterios formais

Deseguido analizarei os parámetros formais que entendo poden axudar a diferenciar entre preposicións e adverbios: supresión do segmento con *de*, modificación co adverbio gradativo *moi* e emprego do sufixo apreciativo.

A utilización da coordinación como parámetro para dar conta do grao de gramaticalización e cohesión interna de locucións (Pavón 1999: 603), non pode aplicarse ás consideradas locucións preposicionais, dado que todas elas admiten tanto a coordinación dos termos como a reduplicación da preposición final en cada un dos membros. Que este non é un criterio válido amósannolo as seguintes secuencias tiradas do *Corpus de Referencia do Galego Actual* (CORGA)⁸, onde figuran exemplos con reduplicación da preposición da marxe dereita e mais sen ela para *a través de*, *por culpa de*, *verbo de* e *cerca de*, esta última tanto na localización espacial como na valoración aproximativa:

7 Interpreto *magnitude* na acepción 1 do DRAG: “Calquera característica dos corpos, que se pode expresar en cantidades, coma o peso, a lonxitude etc.”

8 Dispoñible en <http://corpus.cirp.es/corga>.

O meu contacto co grupo vai ser a través de Franco Grande, de Ramón Lugrís e de xente da miña idade. [CORGA: X. M. Salgado e X. M. Casado, *X. L. Méndez Ferrín*, Sotelo Blanco, 1989]

A través de asembleas con traballador@s e accións a pé de rúa, as centrais sindicais procurarán que o maior número de traballadoras e traballadores secunden o paro. [CORGA: *SG2012-11-09/8*]

Díaz Conde dixo que a imaxinación e a fantasía, igual que o humor e a ironía, son características que “o lector agradece sempre e que teñen o seu público”, ás que “estamos pouco acostumados” por culpa dos editores e dos escritores que “se aferran ó realismo”. [CORGA: *CG2002-05-10/39*]

Poden respirar tranquilos os accionistas das compañías eléctricas, que non vou armala por culpa dos encoros e centrais contaminantes. [CORGA: B. Iglesias Araúxo, *A vida apoteósica*, Xerais, 2001]

Se é certa, xa sabemos algo máis, e ben importante, verbo do noso home e da razón de que o viramos ata agora en tan excepcionais circunstancias. [CORGA: A. Risco, *Tres situacións elementais*, Galaxia, 1991]

Entre as medidas, destacan aquelas que aseguren que os títulos oficiais expedidos polas universidades españolas “se acompañen daqueles elementos de información que garantan a transparencia verbo do nivel e contidos das ensinanzas certificadas”. [CORGA: *CG2001-10-24/50*]

Andabamos cerca da catedral e do palacio. [CORGA: S. de Toro, *Camilo Nogueira e outras voces*, Xerais, 1991]

Aqueles que estamos máis preto da morte ou a miseria humana vémolos mundo de xeito distinto. [CORGA: *CG1995-02-06/36*]

Cando faltaban cerca de quince ou de vinte caixóns de ollomol e de bastante linguado, e xa eran as dúas da tarde, toda a tripulación parou e saltou en terra para ir comer a unha casa de comidas que estaba cerca da Dársena da Coruña. [CORGA: X. Rodríguez Vergara, *Redes e peixes*, Xunta de Galicia, 2008]

Para iso, o deseñador web botou man de preto de douscentos vídeos e dúas mil fotografías referentes a monumentos, personaxes, festas e actos, que o autor pretende ir ampliando de xeito

contínuo coa axuda dos usuarios e visitantes da web. [CORGA: CC2009-07/6]

Ó longo do piche, invadindo as beirarrúas con fachenda marcial, avanzaba un bo fato de homes, preto dos trinta ou corenta, cos seus tambores, cos seus pendóns, coas súas correaxes, coas súas bandeiras e estandartes. [CORGA: X. López López, *O caderno*, Sotelo Blanco, 2001]

A proba da coordinación tenta verificar que os elementos dunha locución non se poden coordinar separadamente, buscando demostrar así a súa cohesión e inseparabilidade: **poñer e quitar verde a alguén*, **poñer verde e negro a alguén*, mais si se pode coordinar o CD: *poñer verde a Xoán e María*. Neste sentido, as ocorrencias anteriores nas que non se produce a reduplicación non son ilustrativas, posto que o que se coordina son as frases nominais ou substantivas introducidas por *de* (*assembleas con traballador@s e accións a pé de rúa; os encoros e centrais contaminantes; a morte ou a miseria humana* etc.) e non hai ningún tipo de ruptura de *cerca de*. Pola contra, si son ilustrativos os exemplos nos que se repite a preposición, por canto amosan todos eles unha ruptura da expresión, manifestando a separabilidade dos elementos, mais non son decisivos para a categorización, xa que ata *verbo de*, para a que a idiomaticidade indica que é unha locución segura, permite a coordinación coa reduplicación da preposición final.

2.1.1. Supresión do segmento con de

En teoría, como é sabido, unha preposición non pode prescindir do seu termo, salvo casos excepcionais⁹, mentres que os adverbios

---

9 *Por* e *para* permiten a omisión do seu termo en conversas, sempre que a entoación substitúa o pronome interrogativo. No CORGA só atopamos exemplos con *por*, algúns deles son os seguintes:

[CORGA: C. G. Reigosa, *Narcos*, Xerais, 2001]

– *Fun ata a casa de Belarmino Castaño.*

– *¿Por?*

– *Seguía sendo o máis sospeitoso, para min.*

[CORGA: A. Riveiro Coello, *As Rulas de Bakunin*, Galaxia, 2001]

– *Tiveches sorte co compañeiro de cela.*

– *¿Por?*

– *Bernardo Figueiras é toda unha personalidade no cárcere.*

de tempo e lugar que levan a miúdo un modificador con *de* (*lonxe, preto, antes, despois, diante, detrás...*; Álvarez/Xove 2002: 597) si o poden facer.

A omisión do segmento con *de*, ilustrada nos exemplos con corchetes, amosa os seguintes resultados:

3

- b) Foron *cerca* [*da casa de seu tío*].
- c) *Foron *cerca* [*das doce*] para xantar.
- d) *Foron *cerca* [*de dúas horas*] as que estivo nadando.
- e) ?Foron *cerca* [*de corenta persoas*] á misa aquel domingo.
- f) *Foron *cerca* [*de 200 kg*] os que pesou o porco da mata este ano.

Con eles compróbase que b) segue sendo posible e gramatical, malia que cun grao inferior de especificación por ter que recuperar o referente do contexto, mentres que a omisión do complemento con *de* nos demais casos fai que sexa imposible calquera significado distinto do locativo. Vese claramente en 3c), onde a supresión da frase preposicional provoca entre outros cambios que *cerca* recupere o significado primario de localización espacial.

A raíz destes exemplos parece establecerse funcionalmente, polo tanto, unha diferenza entre, por unha banda, a localización espacial, onde a frase preposicional con *de* que segue o adverbio é opcional –o que avoga pola súa non delimitación como locución–, e, pola outra, a localización temporal e a valoración aproximativa, na que o segmento con *de* é obrigatorio –o que nos levaría cara ao seu tratamento como unha soa unidade–. Non obstante, creo que non se pode defender tal tese a partir só de exemplos tan localizados. A realidade lingüística galega di que si é posible a aparición de *cerca*, sen estar seguido por *de*, en expresións de localización temporal e valor aproximativo. O rastrexo no CORGA e no TILG¹⁰ confirmao:

---

10 Dispoñible en <http://ilg.usc.es/TILG/>. Manteño o símbolo + nos exemplos extractados do TILG, pois a súa eliminación afectaría nalgún caso a acentuación da forma verbal e non desexo manipular o texto. Debido ás características dos dous corpus a consulta diverxeu. No CORGA fixen unha busca booleana sobre a forma *cerca* que non estivese seguida por *de* ou as diferentes formas da contracción de *de* e mais o artigo determinado. O resultado foron 540 casos dos que só un correspondía ao que buscaba. No

–¿Entón cantos anos ten a Meiga esa?

–Setenta, noventa... Psssee... ¡Quen sabe! Se non chega ós cen, andaralle cerca. [CORGA: X. Quiroga, *Atuado na braña*, Xerais, 2002].

Outro día taba cuas oveyas, quizais un cento delas ou cerca (ou máis, purqu' eran sete calendas ou oito; pero delos iban cu'elas: us da Pruida i outros iban cu'elas), e despois fun+m'enredar cun outro neno cum'eu. [TILG: *Narraciones orales gallego-asturianas, Obras completas (vol. I)*, 1969].

De vez en cando, botaba algunhas temporadiñas con súa mai, sobre todo conforme ela envellecía –levaban+se moitos anos, quizais corenta ou cerca–, pero o máis do tempo pasaba+o onde nos parecía que o demandaba a revolución, aquela revolución que non daba nacido. [TILGA: *O cervo na torre*, 1994].

Para o castelán, Pavón Lucero (1999: 603, 968) establece como distinción máis relevante entre as preposicións e os adverbios nominais –*encima, debajo, delante, detrás, dentro, fuera, enfrente, alrededor, cerca y lejos*– a seguinte: o termo dos adverbios nominais, pero non o das preposicións, pode non estar explícito (*Vamos a mi casa; está muy cerca. *No lo pongas sobre; déjalo bajo*). Sostén, así mesmo, a alternancia nas mesmas posicións sintácticas tanto para o adverbio sen complemento como para os sintagmas nos que aparece seguido del, sen que se produza cambio de significado nin de función.

Agora ben, sen que isto implique pola súa parte cambios na categorización ou na consideración multipalabra da expresión¹¹, tamén especifica que noutros casos esa alternancia provoca cambios de significado, dos que destaco pola similitude co *cerca de* aproximativo o seguinte:

TILG consultei o lema *cerca* da categoría gramatical adverbio, que me proporcionou 1341 casos, dos que só dous me valían. Non documentei ningún caso con localización temporal, máis este parece probable: –*E que, serán as dúas? –Se non son, debe andar cerca / serán cerca.*

- 11 Mostra disto é a ausencia de *alrededor de* no índice de locucións prepositivas formadas con adverbios a partir do padrón adverbio seguido de preposición, integrado unicamente por *fuera de* (co significado equivalente a *aparte de*) e *lejos de* (co significado equivalente á preposición *sin*).

Sí hay, sin embargo, cambio de significado y de función en otras construcciones. Así, *alrededor de* funciona como cuantificador en *Habría alrededor de cien personas*. (Pavón 1999: 603).

Tamén para o castelán, Montoro del Arco (2006) defende que *cerca de* co valor nocional locativo pode aparecer sen a secuencia modificada por *de* só se o termo da relación o poden inferir os falantes do contexto; mentres que para o valor da aproximación non documenta casos coa supresión do complemento, o que o leva a crer que non é factible no rexistro culto e condiciona a súa decisión¹²:

El uso del adverbio sin el término de relación con un significado similar no aparece en todo el corpus y parece que no es factible²⁵⁸; además tampoco podría experimentar variaciones fraseológicas como la variación derivativa o la posibilidad de variantes gramaticales, vistas anteriormente para su uso locativo. Estos hechos sí justifican, a nuestro entender, el considerar que se trata de una locución prepositiva y no de una mera construcción [adverbio + término de relación con *de*]. En ellos se verifica un grado mayor de gramaticalización. Aparte, en estos casos el uso de *alrededor de* o *cerca de*, como le ocurre a la preposición simple *sobre*, es prescindible desde el punto de vista sintáctico, pues el complemento que introduce no necesita obligatoriamente de un elemento de relación para cumplir su función de determinación: «me costaba (cerca de) una hora llegar adonde había...». Este hecho favorece una interpretación pragmática de dicho segmento y su inclusión más adecuada quizá en el sistema de los modalizadores²⁵⁹.

²⁵⁸ Sí puede darse el uso de este adverbio sin “de” en estos contextos, pero sería una posibilidad marcada normativamente como vulgar o coloquial, ajena en todo caso al estándar culto que tiende a reflejar una gramática.

---

12 Momentaneamente só, pois nas conclusións Montoro del Arco (2006: 206) resolve que *alrededor (de)*, *antes (de)*, *aparte (de)*, *arriba (de)*, *cerca (de)* e *debajo (de)* están nun nivel intermedio na cadea de gramaticalización e poderían ser consideradas máis propiamente dentro da categoría adverbio, posto que poden funcionar como tales sen o adxacente introducido pola preposición.

²⁵⁹ Apuntamos esta posibilidad, ya que a través de estos usos el hablante transmite un matiz de inexactitud o incertidumbre ante la expresión de cantidad. [...] (Montoro 2006: 187-188).

Antes de continuar co fío deste subapartado, cómpre facer unha pequena aclaración a raíz da cita anterior. E é que a supresión de *cerca de* sen que se resinta a gramaticalidade e a conmutación con *sobre* non son probas suficientes para determinar a súa opcionalidade, posto que con esas mesmas características outras construcións devenen agramaticais. Por exemplo, na seguinte ocorrencia, a pesar de que *cerca de* é conmutable por *sobre*, non pode eliminarse sen que se introduza unha preposición:

El autobús del Sevilla llegó cerca de las 20:00 horas, con un Caparrós con semblante serio. [CORPES: R. Arrocha, «La ausencia absoluta de incidentes, la nota destacada del «otro partido»», Abc.es, 2003].

Retomando agora o fío da supresión do segmento con *de*, inda que a consulta sobre o corpus CORPES non devolve exemplos, a busca realizada no CREA facilita dúas ocorrencias ilustrativas nun texto ensaístico procedente de España nos que cun *cerca* aproximativo non se explicita o complemento:

Para terminar con la siderurgia, añadiremos que sus cifras de producción crecen lentamente para alcanzar las 132000 toneladas anuales en 1885 y el medio millón o cerca en 1913. Luego viene la primera guerra mundial y la industria española da un notable estirón. [CREA: A. Fernández Suárez, *El pesimismo español*, Planeta, 1983].

Se fijó un cambio de sesenta pesetas por dólar, cuando una estimación técnica del valor real podía situar la peseta en cincuenta y cinco por dólar o cerca (no tengo cifras a la vista, pero creo que la cotización más probable debía andar próxima a estos guarismos). [CREA: A. Fernández Suárez, *El pesimismo español*, Planeta, 1983].

Tamén para o valor de localización temporal o CREA amosa un resultado ilustrativo de *cerca* sen que vaia seguido de complemento con *de*:

–No te veo desde hace dos semanas o cerca –dijo Lorenzo, pretendiendo reducir una distancia que la madre parecía empeñada en acrecentar. [CREA: J. M. Caballero Bonal, *Toda la noche oyeron pasar pájaros*, Planeta, 1988].

Así pois, malia que a aparición de ocorrencias do valor temporal e aproximativo de *cerca* sen complemento con *de* é infrecuente, e que se precisa un contexto previo claro no que apareza especificado o complemento, a posibilidade de prescindir do segmento con *de* sen que se produza un cambio de significado nin de función avoga pola súa non delimitación como locución.

2.1.2. Modificación co adverbio *moi*

Na teoría, outro dos parámetros de índole funcional que separa preposicións e adverbios consiste na modificación co adverbio gradativo *moi*, dado que este non pode actuar sobre unha preposición e si sobre un adverbio (Álvarez/Xove 2002: 632; DRAG 2012-: ‘*moi*’).

A anteposición do adverbio *moi*, aplicada ás secuencias que tomamos de referencia, indica que a localización temporal¹³ non rexeita a modificación, fronte á valoración aproximativa que semella que si o fai:

4

- a) Foron *moi cerca*.
- b) Foron *moi cerca da casa de seu tío*.
- c) Foron *moi cerca das doce* para xantar.
- d) ?Foron *moi cerca de dúas horas* as que estivo nadando.
- e) ?Foron *moi cerca de corenta persoas* á misa aquel domingo.
- f) ?Foron *moi cerca de 200 kg* os que pesou o porco da mata este ano.

---

13 Inda que a priori 4c) resulte estraña con *ir*, é unha resposta posible para a pregunta *A que hora foron?* Naturalmente, en función do verbo que se elixa aumenta a naturalidade, por exemplo, *chegar, marchar...*

Mais este é novamente un resultado enganoso, porque se consultamos os corpus comprobamos que si se produce a modificación con magnitudes. Os exemplos seguintes, extractados do CORGA e o TILG, confirman o emprego de *cerca de* –ou variantes– con modificación en todas as acepcións:

Casualmente, tamén estiveron moi preto do lugar e do momento onde se supón que puido producirse o primeiro contaxio da gripe porcina en México. [CORGA: *GH2009-04-29/167*].

Moi preto da madrugada acabara de ler todo o escrito da gabeta grande, pero a historia non estaba concluída. [CORGA: A. Cortizas, *Leonel*, Xerais, 1996].

O conxunto español sitúase moi cerca dos 39 anos (38,8 anos), sendo máis elevada para as mulleres (40,1) que para os homes (37,4). [CORGA: *CG2000-12-21/19*].

Actualmente a USC conta con 62 aulas de informática en 26 centros universitarios e moi cerca dos 1.100 postos de traballo. [CORGA: *CG2002-05-25/53*].

Xa sei que sube moito, porque sólo en Ghalisia importa o que lles dan moi cerca de tres millós ó ano: pro tamén sei que suben as rendas a moito máis, sin comparación. [TILG: *Diálogos en la Alameda de Santiago (I, II e III)*, Ramón Mariño Paz (1991): *Estudio fonético, ortográfico e morfolóxico de textos do prerrexurdimento galego (1805-1837)*. Tese de doutoramento inédita, 1837].

Mui cerca de tres mil réas pra alumear gastan en Palas, i eso qu'elí, como eiquí, ben alumean con pallas, con esconsas, candilexas, ou con sebo do das cabras. [TILG: *Caciquismo en solfa*, 1923].

Eu estonces era un rapaz, pois ha de haber moi cerca de trinta anos que pasou esto, e conforme eles ca fuga da pelexa iban arredando+se do sitio, fun+me eu chegando astra que dentro da cucíña pispiei a Troitosindo que estaba a contas cunha gran cazola. [TILG: *O niño de pombas*, 1905].

Por outra banda, cómpre facer unha matización: é certo que un adverbio gradativo non pode modificar só unha preposición, pero dado que necesariamente estas teñen que estar seguidas dun

termo, si é posible –inda que non moi habitual– que un adverbio de grao se antepoña a unha frase preposicional. Por exemplo:

É un homiño miúdo e desastrado, de sotana clerical recollida na cintura, deixando ver unha boa cuarta das calzas, e tena caída moi cara a atrás. [CORGA: A. González, *Primeiro Concurso de Obras Teatrais Inéditas "Camiño de Santiago"*, Hércules de Ediciones, 1995].

Tamén criticou máis adiante, e acertadamente, o papel dos defensores do evolucionismo a respecto dunha teoría unificada da nutrición, moi cara aos krausistas, que aplicaban ás plantas carnívoras. [CORGA: AAVV, *O darwinismo e Galicia*, USC, 2009].

Joaquín Pérez Azaústre, un cordobés de 24 anos, gañou onte a LV edición do Premio Adonais de Poesía, co seu primeiro poemario titulado *Una interpretación*, unha obra escrita “moi desde dentro, de linguaxe sinxela e emotiva”, dixo Luis Jiménez Martos, presidente do xurado, tras facer pública a resolución. [CORGA: *CG2000-12-15/35*].

Estamos moi ó norte, Gardar, e aínda que debezo por saber canta máis terra pode haber máis alá, e se realmente se trata esta dunha illa, tampouco esquezo a catividade das nosas forzas nin a dos recursos cos que contamos. [CORGA: X. Bernárdez Vilar, *A saga da illa sen noite*, Toxosoutos, 2001].

As gramáticas do galego non dan conta destes usos (Álvarez/ Monteagudo/Regueira 1986; Freixeiro 2000; Álvarez/Xove 2002; López/Lourenço/Moreda 2010); porén, na *Nueva gramática de la lengua española* (NGLE 2009: 2239) explícase que se pode graduar a medida na que algo ou alguén está situado en relación con outra persoa ou cousa (*muy al norte, muy desde sus comienzos*), así como a medida en que unha persoa ou cousa se opón a outra (*muy contra su voluntad*), e indícase que os grupos preposicionais locativos aceptan con facilidade a modificación. Vista a semellanza dos exemplos de frases preposicionais modificadas do CORGA coas da NGLE, a explicación para o castelán pode aplicárselle tamén ao galego.

En conclusión, a existencia de frases preposicionais modificadas co adverbio gradativo *moi* (*moi ó sur, moi cara a atrás...*) non lle resta validez á proba de *moi*, para a que os resultados indican que

estamos ante un adverbio tanto no valor locativo, coma no temporal ou aproximativo.

2.1.3. Emprego do apreciativo

En relación co emprego do sufixo apreciativo como un trazo distintivo entre aqueles adverbios que o admiten fronte ás preposicións (Álvarez/ Monteagudo/Regueira 1986: 85 ou Montoro 2006: 186-187), os resultados indican que estamos ante un adverbio.

5

- a) Foron *cerquiña*.
- b) Foron *cerquiña da casa de seu tío*.
- c) Foron *cerquiña das doce* para xantar.
- d) Foron *cerquiña de dúas horas* as que estivo nadando.
- e) Foron *cerquiña de corenta persoas* á misa aquel domingo.
- f) Foron *cerquiña de 200 kg* os que pesou o porco da mata este ano.

No CORGA e no TILG todas as ocorrencias de *cerquiña* correspóndense con 5a) e 5b), menos dúas. A primeira forma parte dunha expresión cuantitativa e a segunda dunha localización temporal:

Disque eran uns homes co desexo de saber cándoo se remata o amor do casoiro e preguntaban-lle ós máis vellos que topaban, e case todos respostaban polo mesmo camiño: «non o sei meu home». Mais, chegando ó casal da máis vella, tiña cerquiña dos cen anos, dixo-lle: [TILG: *Contos do tío Antón*, 1984].

Logo botaron man das pandeiretas e houbo ruada na eira ata cerquiña da noite que tiveron que volver poñer a mesa. [TILG: *As rapazas de Xan*, 2012].

En conclusión, os parámetros aplicados para a distinción de *cerca* seguido de complemento con *de* nos tres contextos nos que é posible a súa aparición –localización espacial, localización temporal e con expresións cuantitativas– indican que na localización espacial non se trata dunha locución prepositiva, senón dun adverbio modificado: posibilidade de omitir o complemento, modificación co

gradativo *moi*, aceptación do sufixo apreciativo e significado sempre espacial.

No que respecta á localización temporal e mais ao valor aproximativo, segundo os parámetros considerados anteriormente, lembramos, 1) mantense o significado de proximidade, malia que sexan usos figurados; 2) a aparición de ocorrencias sen complemento con *de* é infrecuente, e precísase un contexto previo claro no que aparece especificado o complemento, con todo, é posible prescindir do segmento con *de* sen que se produza un cambio de significado nin de función; 3) prodúcese a modificación co gradativo *moi* tanto no valor temporal como con magnitudes; e 4) ambos os valores admiten o apreciativo. Todo isto avoga pola non delimitación como locución.

Agora ben, antes de propoñer a categorización adverbial para *cerca + de* na localización temporal e a valoración aproximativa, gustaríame primeiro ofrecer unha visión global do seu emprego no galego actual e, deseguido, revisar a problemática sintáctica existente para os complementos de medida, ademais doutras construcións nas que poden aparecer con frecuencia usos aproximativos –*Chegaron-asistiron sobre 30 persoas; Chegaron-asistiron entre 30 e 40 persoas; Chegaron-asistiron cerca de 30 persoas* etc.– por se refutan ou apoian dita clasificación.

3. Situación actual en galego

3.1. Combinacións de preposición + *cerca de* / *sobre-sobre de* aproximativo

Nos corpus non terminolóxicos do galego actual obsérvase a seguinte casuística:

- Preposición + *cerca de* aproximativo.

Para que os resultados non me desbordasen, restrinxín a consulta ás preposicións simples seguidas de *cerca de* no CORGA, e onde o CORGA non proporcionaba ningunha ocorrencia estendina ao TILG. Malia que nos corpus non aparecen ocorrencias coas que faltan da lista –*baixo, contra, entre* etc.– penso que se debe máis á casualidade ca a que exista unha razón de

incompatibilidade. Pensemos, por exemplo, en *Loitou contra cerca dun cento de contrincantes* ou *O neno agachouse baixo cerca de media ducia de mesas antes de que o viran* etc. Velaquí unha mostra das que si se documentan:

As previsións iniciais son atender a cerca de 200.000 traballadores en 70 provincias. [CORGA: *CG1996-02-16/106*].

Na súa intervención ante cerca dun millar de militantes e simpatizantes, destacou que “ou goberna o PP ou os outros, que non saben o que queren, que non fixeron nada e que tampouco o farán”. [CORGA: *CG1999-05-30/35*].

Recentemente, a Corporación Financeira de Caixa Galicia ampliou a súa presenza ata cerca do oito por cento, ampliando a importancia de Caixa Galicia sobre o 2% do maior grupo alimentario español, Ebro Puleva. [CORGA: *CG2000-11-26/1*].

En canto ós volumes, estas vendas, correspóndense principalmente con cerca de 7 millóns de litros de gasóleo. [CORGA: *F1997-08/14*].

Nesta edición espérase a participación de cerca de 100 empresas. [CORGA: *CG1999-05-07/47*].

mais os mozos por medo ós irmáns de Xela, qu’eran d’armas tomar e había entre eles un licenciado de presidio, acordaron dar-lle aquela noite unha sola cencerrada que valesse polas tres, e beber-se as seis olas de viño; como así o figueron durando deica cerca do día. [TILG: M. Vidal Rodríguez, *Contos galegos d’antano e d’hogano*, Tip. de El Eco Franciscano, 1920].

A súa popularización chegou coa súa redución de prezo, dende cerca de medio millón ata as actuais cento e poucas mil pesetas. [CORGA: E. García Roselló, *Guía de Introducción á Informática*, Universidade de Vigo, 2000].

A poboación con residencia permanente en Santiago incrementouse en cerca de 6.000 habitantes un crecemento maior có de toda a década anterior. [CORGA: *TN1997-10/5*].

En canto a rehabilitación rural, desde 1990 aprobáronse axudas para cerca de 35.000 vivendas. [CORGA: *CG1996-02-08/52*].

Aínda que pareza incríbel estas delirantes afirmacións son compartidas por cerca dun terzo dos norteamericanos, e ademais son os máis movilizadados e dispostos a ir votar fronte a

apatía de grupos prodemócratas coma os negros ou os hispanos. [CORGA: *XG2010-11-02/35*].

Así, referíronse á perda de postos de traballo en sectores como a pesca, cunha crise que pode afectar a 1.500 empregos, ou no comercio, no que a desaparición de empregos, “pende sobre cerca de 20.000 persoas afectadas pola liberalización de horarios comerciais”. [CORGA: *CG2000-11-25/9*].

– Preposición + *sobre* aproximativo.

O emprego de preposición simple seguida de *sobre* aproximativo con expresións cuantitativas só amosa resultados testemuñais, xa que entre o CORGA e o TILG non documento máis ca tres casos, os tres con *de*. Con todo, ao meu parecer, resultan estraños, quizais porque o máis habitual é xa empregar o indefinido (*uns*) ou un adverbio (*cerca, preto, arredor...*) seguido de *de*:

Neste momento falar de teatro profesional é falar de vintetantas compañías que empregan un global de sobre 100 profesionais que realizan unha actividade, o teatro, en servizo dunha comunidade, a galega, expresión do seu idioma e da súa propia cultura, para identificarse como pobo culturalmente de seu e para ser recoñecida, polo tanto, como nación con signos diferenciadores, entre eles o seu teatro, e polo tanto con razóns e dereito para autogobernarse. [CORGA: *TDN1996-02/1*].

este produto era importado na súa totalidade, e adquirir as 3.000 toneladas necesarias en tal momento supuña un desembolso en divisas de sobre 130 millóns de pesetas. [CORGA: X. Fernández Leiceaga, *Capital estranxeiro e industrialización en Galicia*, Xerais, 1993].

Son de armazón metálica, formada por unhas 12 varillas de, aproximadamente, un cm de diámetro, que forman o fondo e os laterais, unidas a dous aros de ferro: o superior, cun diámetro de sobre 145 cm, e o da base, duns 125 cm. [TILG: M. L. López Otero, *O mar do Barbanza. Etnografía do mar, costa de Rianxo a Corrubedo*, Deputación Provincial da Coruña, 2003].

Así mesmo, documento no TILG unha ocorrencia cun termo léxico non cuantitativo referente a unha parte do día:

Así foi: xarro tras xarro tanto empinaron de máis qu’a pouco, sin poder ter-se peneques, Xaniño e Bras quedaron dormindo

a mona astra sobre da mañá, mentras Catuxa prá casa en compañía do galán iba escoitando amorosas promesas de se casar; [TILG: X. Rodríguez López, *Pasaxeiras. Colección de poesías gallegas*, Imp. Ricardo Rojas. Madrid, 1898. Tamén recollido en *Gallegadas con alegrías de la tierra en verso y en prosa*, Imp. de Ricardo Rojas, Madrid, 1908].

- Locución de tipo aproximativo + locución de tipo aproximativo.

Documento finalmente unha ocorrencia na que, en teoría, concorren dúas locucións, semántica e funcionalmente idénticas, mais non parece agramatical. Trátase da seguinte:

Que a vítima vivía, desde había cousa de preto de oito ou nove meses en compañía da encartada, e que durante todo ese tempo non percibiu ningún comportamento, situación, ruídos etc., fóra dos normais e habituais, se ben o trato coas dúas persoas sinaladas limitouse sempre ás relacións típicas de veciños. [CORGA: X. R. Pena, *Paixóns privadas*, Xerais, 1991].

3.2. O valor aproximativo coa localización temporal

Segundo nos amosa o uso nos corpus CORGA e TILG, dos que extractamos só unha pequena mostra, sería lícito concluír que na expresión da localización temporal, en relación coa valoración imprecisa ou aproximativa, non se establecen diferenzas de significado entre os referentes que inclúen numerais –as tres últimas secuencias– e os que só rexistran o referente léxico¹⁴ –as tres primeiras–, posto que alternan libremente *cara a*, *contra* ou *cerca de* –*preto de*:

A Manuel Campo Vidal ou a Mariñas descúbroos cara á madrugada en xeito electoral, pero, vaía, con pouca marcha: [CORGA: *CG1996-02-25/141*].

---

14 Quizais porque son dúas variantes da magnitude tempo?

Moi preto da madrugada acabara de ler todo o escrito da gabela grande, pero a historia non estaba concluída. [CORGA: A. Cortizas, *Leonel*, Xerais, 1996].

-Non, dixo que foses contra a noite á súa casa. [CORGA: A. Riveiro Coello, *Homónima*, Galaxia, 2001].

Entreí na sala de estar cerca das nove. [TILG: B. Iglesias e Manuel Vázquez (trad.), *A. Conan Doyle: O can dos Baskerville*, Galaxia, 1996].

Contra as 19.15 horas produciuse a segunda interrupción da segunda xornada do torneo, que se celebra no Foro Itálico romano ata o próximo 3 de maio. [CORGA: *GH2009-04-29/150*].

Cara ás sete menos cinco da tarde case tódalas cadeas estaban xa na pomada. [CORGA: *CG2001-10-08/7*].

Incuestionable é nestas ocorrencias a pertenza ao paradigma prepositivo de *cara a* e mais *contra*, pero tamén o semellan *cerca de* - *preto de* en canto só poden ser conmutables aí por unha preposición -*a*, *en*- e non por un adverbio que implique valor cuantitativo -*case*, *aproximadamente*-. Parece que esta é a intersección na que comeza a confusión entre o *cerca* claramente adverbio locativo e o outro *cerca*, o da aproximación temporal e cuantitativa. Non obstante, lembremos que o complemento circunstancial de tempo (CCT) pode estar desempeñado por unha frase preposicional (*pola mañá*, *contra a noite...*), por unha adverbial (*agora mesmo*, *hoxe*, *daquela...*), por unha nominal (*Fareino esta semana*) ou mesmo un substantivo (*Temos reunión venres*). Ao meu entender, a conmutación polo adverbio de contido cuantitativo aquí non é posible porque semanticamente non posúe valor temporal, o que impide que poida desempeñar por si só esa función¹⁵; mentres que se é posible empregar *cerca*, *preto*, *arredor etc.* + *de*, débese a que son adverbios que localizan -locativa, temporal ou cuantitativamente- en función dun referente, que normalmente está expreso.

---

15 Naturalmente, si pode aparecer modificando a unidade de contido temporal (*Chegou case de noite*, *Vino aproximadamente ás tres da tarde*).

4. A conmutación con *sobre*

É habitual aducir ou empregar a conmutación con *sobre* para xustificar a categorización de *cerca de* como locución prepositiva¹⁶, pois salvo a localización espacial¹⁷, o resto dos casos acepta sempre –aparentemente en igualdade de condicións– *sobre/sobre de*, mentres que a conmutación por un adverbio de tipo aproximativo coma *case* ou *aproximadamente* non é posible na localización temporal:

6

- b) Foron [*cerca da*] / [*sobre a*] / [**case a*] *casa de seu tío*.
- c) Foron [*cerca das*] / [*sobre as*] / [**case as*] *doce para xantar*.
- d) Foron [*cerca de*] / [*sobre*] / [*case*] *dúas horas* as que estivo nadando.
- e) Foron [*cerca de*] / [*sobre*] / [*case*] *corenta persoas* á misa aquel domingo.
- f) Foron [*cerca de*] / [*sobre*] / [*case*] *200 kg* os que pesou o porco da mata este ano.

Nas últimas décadas o estatus prepositivo de *sobre* convértese en problemático cando aparece con grupos cuantitativos en segmentos que, sen a súa presenza, serían considerados suxeito (S) ou complemento directo (CD), como por exemplo en *Baixaron sobre 20 persoas do autobús*, *Lin sobre 50 novelas este ano*. Entre os autores que se achegan á delimitación categorial deste *sobre* destacan Cano Aguilar (1982) e Salvador Gutiérrez (1984). O primeiro deles ponon en relación coas construcións con *entre... y...*, *hasta, de... a...*, *cerca de, más de e menos de* seguidas de numeral, e defende o seu carácter adverbial, dado que:

no indican rección sintáctica de un término por outro, por lo que no funcionan como preposiciones; en segundo lugar, no se refieren a todo el SN, sino solo al numeral, es decir, a un

16 Emprega este criterio, por exemplo, Montoro del Arco (2006: 188).

17 Nesta acepción prodúcense cambios significativos e funcionais. En xeral, *sobre/sobre de* introduce unha frase preposicional que “indica localización espacial enriba ou por riba dun obxecto, en contacto ou non con el” (Álvarez/Monteagudo/Regueira 1986: 512): *O paxaro pousou sobre a casa*. Con *ir*, en cambio, en (6b) denota ataque, e emprégase en alternancia con *contra*.

elemento que modifica al sustantivo: desempeñan, pues, función terciaria, típica del adverbio; y pueden alternar en tales contextos con adverbios como *aproximadamente*, *escasamente*, *casi*, etc. que implican valor cuantitativo. Otros adverbios exigen *de* para introducir al sustantivo modificado por un numeral: «*más de* veinte personas», «*menos de* diez días», «*cerca de* catorce años. Algunos gramáticos consideran a *más y menos* en estas frases como términos primarios, y el sintagma con *de* su complemento (sobre la base del esquema comparativo). Sin embargo, cuando funcionan como sujeto, la concordancia se establece siempre sobre el sustantivo: «han venido más de mil hombres»; y cuando son objeto directo se realiza la pronominalización sobre el sustantivo «han venido más de mil hombres, pero no *los* he visto». (Cano 1982: 229).

E conclúe:

Pero nos inclinamos a considerarlos elementos adverbiales que exigen *de* (o *que* en frases negativas) por su origen en las estructuras comparativas, no sólo por su analogía semántica con otros adverbios inequívocamente tales en contextos semejantes, sino por su paralelismo sintáctico con *cerca de*, ya que *cerca* en ningún caso funciona como elemento primario. (Cano 1982: 229).

Salvador Gutiérrez (1984) comparte a visión de Cano Aguil- lar para *sobre* e incide en sinalar como probas de que non funciona como preposición, malia o seu carácter átono e o ir sempre anteposta, que aparece con calquera función sintáctica, que pode ser conmutada por cero sen que a estrutura da secuencia varíe, que nunca funciona como circunstancial, que sempre incide sobre un único constituínte, e que non admite focalización en estruturas ecuacionais.

Así mesmo, Gutiérrez (1984) tamén considera adverbios e termos secundarios *más de*, *menos de* e *cerca de* seguidos dun signo que denote cantidade (cardinal, partitivo ou múltiplo), fundamentándose na imposibilidade de que o adverbio apareza illado nestas construcións e en que poden ser conmutados por cero sen que a supresión afecte a estrutura sintagmática da secuencia. Eu non comparto esta visión, pois ao meu entender, a supresión por cero implica

cambios significativos e funcionais. Acerca do primeiro, creo que a diferenza radica na oposición exactitude fronte á aproximación: non é o mesmo ter x número, que ter un número *cerca de* x ¹⁸. Respecto do segundo, ese cambio de significado maniféstase na expresión no tipo de unidades que utiliza cada un: para a exactitude, unha frase¹⁹ constituída por un numeral e un substantivo de medida; para a inexactitude, unha frase adverbial con complemento con *de*.

A NGLÉ (2009) e o DRAE (entrada *alrededor de*) consideran *alrededor de* locución prepositiva nos cómputos temporais (*Serían alrededor de las ocho y media*) e locución adverbial nos usos aproximativos:

Asistieron al acto unas doscientas personas; Esperó unos diez minutos y se marchó. En este uso, el indeterminado alterna con adverbios y locuciones del mismo valor, como *aproximadamente*, *alrededor de*, *cerca de* y *más o menos*, y también con la preposición *sobre* cuando indica aproximación. NGLÉ (2009: 1101).

É esta unha solución que evita o problema de explicar como unha unidade considerada tradicionalmente SUX ou CD pode aparecer desempeñada por unha unidade de tipo preposicional, mais é unha solución creada *ad hoc*, ao meu parecer, dado que son as únicas locucións adverbiais que mostran unha preposición na marxe dereita²⁰. Por outra banda, como xa vimos, os criterios formais que examinamos ao comezo non apoian o seu tratamento como locución.

En relación con *de... a...*, *entre... y...* + numeral, ningún dos dous autores cuestiona que esteamos ante preposicións; é máis, Cano Aguilar aduce (e Gutiérrez acepta) como proba que o demostra, que estas secuencias non son compatibles con funcións preposicionais

---

18 Os propios autores (1984: 105) recoñecen que “se pierde el valor semántico estimativo que introducían”.

19 Non me atrevo a concretar tipo de frase, pois creo que falta moito aínda por estudar sobre os numerais e o seu comportamento.

20 García-Page (2008: 129) identifica a aparición dunha preposición na marxe dereita, precisamente, como requisito caracterizador das locucións prepositivas. Respecto á relación de locucións adverbiais rematadas en preposición, as *Normas* (2003) recollen *antes de*. Pola súa banda, as únicas locucións adverbiais formadas co esquema *adverbio + frase preposicional* recollidas na NGLÉ (2009: 2393) son *después de todo*, *antes de nada*, e non hai exemplos para a pauta *adverbio + de*, loxicamente por outra parte.

(*“se lo he dado a *entre* veinte y treinta personas”, *“vino con *entre* veinte y treinta personas”). Non obstante, ambos insisten en que en *Llegaron entre treinta y cuarenta* debemos sobreentender o substantivo elidido, de maneira que a preposición só afecta o numeral (entendido sempre como adxectivo, ou sexa, determinante), e nunca o núcleo do suxeito, de xeito que non hai aquí suxeito con preposición.

Ao meu entender, tanto Cano como Gutiérrez erran ao intentar xustificar a modificación sobre o numeral cando este aparece illado fundamentándose na recuperación do substantivo correspondente²¹. Se poden aparecer as dúas manifestacións na lingua (*Chegaron entre trinta e corenta persoas*, *Chegaron entre trinta e corenta*), penso que as análises resultantes deben diferir. O contrario, sobreentender o substantivo, bota por terra a diferenciación nos tradicionalmente denominados determinativos entre determinantes e pronomes (por exemplo, *Quero esta mazá*, *Quero esta*).

En segundo lugar, de acordo coa descrición estruturalista funcionalista, se unha frase comeza por preposición esta é unha frase preposicional (Rojo/Jiménez 1989). Se os elementos destacados en 7 son preposicións, e ninguén o dubida, tamén o son en 8, posto que *dende... ata...*, *de... a...* seguen indicando os puntos extremos, aínda que por tratarse de construcións escalares en 8 non existe proceso de movemento. Do mesmo xeito, *entre* indica localización entre os dous extremos sinalados:

7

- a) Fun andando *dende* a casa *ata* a facultade.
- b) Todas as semanas vai *de* Santiago *a* Madrid en avión.
- c) A miña aldea está *entre* Santiago e Ordes.

8

- a) Os moletes poden pesar *dende* 250 gramos *ata* 2 kg.
- b) Asistiron á conferencia *de* 20 *a* 40 persoas.
- c) A tortilla de pan leva *entre* unha ducia e dúas de ovos.

---

21 Pola contra, Bosque (1998), nun traballo moi interesante sobre os complementos de medida, dado que os substantivos de medida non admiten complementos restritivos, avoga polo cuantificador como núcleo do sintagma cuantificador.

Ante o dato de que *entre* non se constrúe no valor aproximativo con funcións preposicionais como argumento que proba o seu carácter preposicional, quero precisar: 1) o feito de que teñamos máis dunha preposición seguida non é inusitado nin proba que algún dos elementos non pertenza a ese paradigma (Álvarez/Xove 2002: 632); e 2) si se documenta nos corpus a compatibilidade entre funcións introducidas polas preposicións *a* ou *con*, por continuar cos exemplos que trataban os autores, seguidas de *entre... y...* + numeral, tanto en galego –as catro seguintes– coma en castelán –as catro últimas–:

Ademais, os ingresos polas súas dúas autobiografías ascenderon a entre seis e doce millóns. [CORGA: CG1996-02-23/132].

O éxito da oferta inmobiliaria de onte hai que buscalo non tanto nos resultados económicos como no grao de difusión alcanzado, que atraeu ata o hotel Finisterre da Coruña a entre 800 e mil persoas. [CORGA: CG1999-05-19/26].

O primeiro atentado contra as dependencias da Garda Civil trala ruptura da tregua produciuse o 26 de xullo pasado na localidade soriana de Ágreda, ó facer explosión un coche-bomba cargado con entre 25 e 30 quilos de explosivos xunto á casa cuartel. [CORGA: CG2000-11-12/34].

A Fiscalía presentou a súa querela por un suposto delicto tipificado no artigo 578 do Código Penal, contido baixo o epígrafe “dos delitos de terrorismo”, que pena con entre un e dous anos de cárcere o “enaltecedemento ou xustificación” das accións terroristas descritas no capítulo. [CORGA: CG2002-05-28/1].

Sin embargo, los restos fósiles de estas especies hallados en África se remontan a entre 10 y 14 millones de años. [CREA].

El incidente se produjo sólo un día después de la celebración, con manifestaciones y concentraciones de la población timorense, del sexto aniversario de la “Matanza de Santa Cruz”, cuando los soldados indonesios mataron a entre 50 y 200 civiles que participaban en una procesión. [CREA].

Para hacer una temporada razonable en el Teatro Real, deberíamos contar con entre cinco y seis mil millones de pesetas, y entre dos mil y dos mil quinientos millones para el Teatro de la Zarzuela. [CREA].

Según los cálculos realizados por fuentes del sector de la Alimentación, las asociaciones que integran la Confederación de Empresarios de Comercio Minorista, Autónomos y de Servicios se harán con entre 18 y 20 votos, por lo que pueden dar la vuelta a las elecciones. [CREA].

Por outra parte, respecto da imposibilidade de que o *cerca* aproximativo apareza illado, é certo que as ocorrencias son escasas e están relacionadas con contextos ricos en información, polo que non é preciso o complemento para especificar a significación secundaria, a aproximativa, pero existen ocorrencias, como comprobamos anteriormente coas mostras do apartado 2.1.1. tanto para galego (por exemplo, *Se non chega ós cen, andaralle cerca; levábanse moitos anos, quizais corenta ou cerca*), como para castelán (*podía situar la peseta en cincuenta y cinco por dólar o cerca; para alcanzar las 132000 toneladas anuales en 1885 y el medio millón o cerca en 1913; No te veo desde hace dos semanas o cerca*).

Finalmente, respecto do *sobre* aproximativo, se en realidade é un adverbio cando posúe este valor, por que non é prescindible en *Chegou sobre as dúas da mañá* e si o é en *Pesa sobre un quintal, Dura sobre dúas horas?* A mesma pregunta teño que formulala respecto de *cerca de*. Por que non podemos prescindir del en *Chegaron cerca das doce* e si en *Asistiron cerca de duascenas persoas ó acto* ou *Mide cerca de dous metros?*

Outras preguntas que xorden son tamén: 1) Que *cerca* teña que estar seguida de *de* para expresar aproximación con grupos cuantitativos implica que se produza unha transcategorización? 2) De verdade hai modificación sobre o numeral nas expresións cuantitativas? 3) Pode que se cuestione que *sobre* sexa preposición, e incluso *entre*, pero *de* e *a* (*Pesa de 5 a 7 quilos; Pesa entre 5 e 7 quilos; Subiron ó autobús entre 20 e 30 persoas*)? Non será a función sintáctica tradicionalmente atribuída a eses segmentos a que se debe cuestionar? Sen dúbida, eu inclínome por isto último.

Chegado este punto, imos facer un percorrido pola problemática sintáctica dos complementos de medida, por se puidese axudarnos a afianzar a categorización de *cerca de* como adverbio seguido de *de*. Nesta decisión pesan dous factores: 1) a valoración aproximativa dáse sobre todo con verbos que indican medida, e 2) existe unha

relación entre funcións e unidades sintácticas que establece o tipo de unidades concretas que poden desempeñar unha función sintáctica dada²². Trátase de ver, xa que logo, se estes complementos admiten unha frase introducida polo adverbio *cerca* ou a preposición *sobre*.

5. Os complementos de medida

5.1. Panorámica sintáctica

Nas secuencias que recollo a continuación discútense a función sintáctica que desempeña o segmento introducido pola unidade de tipo aproximativo.

Ten sobre dez anos. [Álvarez/Monteagudo/Regueira 1986: 512].

Bótalle sobre un quilo de fariña. [Álvarez/Monteagudo/Regueira 1986: 512].

O terremoto que sufriu Os Ánxeles en 1994 e que causou cerca de cen mortos permitiu confirma-la estreita relación entre o nerviosismo e o fallo cardíaco. [CORGA: CG1996-02-16/167].

A súa misión de investigación durará cerca dun ano marciano, o equivalente a dous anos e medio na Terra, pero non acabará aí, xa que a sonda servirá como ponte de comunicacións para as naves que teñen previsto pousarse en solo marciano no 2003 e 2004. [CORGA: CG2001-10-22/2].

“Hai cerca de 5.000 prisioneiros dentro de Kósovo e estamos moi preocupados por eles”, denunciou Aliha a través dun intérprete. [CORGA: CG1999-05-26/21].

O profesor, que leva cerca de 14 anos a traballar neste proxecto, explicou que os verbos teñen enlaces que os relacionan cunha serie de elementos gramaticais, polo que se trata de coñecer cántos hai para cada un deles e de qué natureza son estes. [CORGA: CG2002-05-11/56].

O peso máximo dalgúns destes animás, pode chegar a pesar catrocentos cincuenta ou setecentos quilos e algúns deles chegan a medir cerca de tres metros de longo. [CORGA: X.

---

22 Por exemplo, unha frase nominal non pode ser Complemento Indirecto.

Rodríguez Vergara, *Redes e peixes. Saberes dun mariñeiro*, Xunta de Galicia, 2008].

Preto de mil persoas asistiron onte pola tarde ao funeral da nena que foi enterrada hoxe en Cidade Real. [CORGA: *GH2009-04-22/45*].

A pregunta que condensa todas as dúbidas que emerxen á luz dos exemplos é a seguinte: se *sobre, cerca de* e demais son categorialmente preposicións, como se explica que introduzan un CD ou incluso un S? Ou é ao revés, e o que debe cuestionarse é que sexan CD ou S? O engadido da expresión aproximativa, naturalmente, non fai máis ca acentuar a problemática que xa existe para a identificación da función sintáctica que desempeñan os segmentos que inclúen algunha unidade de medida cuantificada –lonxitude, peso, tempo, volume, distancia, superficie...– tales como:

Alá ó fin da comida, o dito señor Lopes de Neira, dixo, destacando unha botella de rico risóleo da súa própea cosecha, que na súa terra, onde se iba faguer o apeadeiro, había cabirtos que tiñan quinze días, pesaban quinze libras e custaban quinze reais. [TILG: *O Galiciano. Paróla Gallega publicada todol-os días 1, 8, 15 e 23*, Paróla 103, 1 de outubro, 1886].

Como vemos, entrecrúzanse aquí dúas cuestións –por un lado, a categoría de *cerca de* e demais elementos similares e, polo outro, a función sintáctica dese segmento– para as que creo que o galego pode achegar datos interesantes.

Na curta tradición galega, as gramáticas non se deteñen nesta cuestión nin tampouco os investigadores se ocuparon case dela, quizais por considerala marxinal ante tantos aspectos necesitados de estudo. Pola contra, a tradición española, cun percorrido moito máis longo, si profundou, malia que sen que os estudosos se poñan de acordo acerca da función sintáctica que desempeñan as expresións cuantitativas nin tampouco sobre a categorización das unidades de tipo aproximativo que poden introducir ditas expresións. Mostra disto é a seguinte indicación da Real Academia Española na súa *Nueva gramática de la lengua española*:

No son locuciones preposicionales, en algunos de sus usos, *alrededor de* (ya mencionada en el § 29.8j), *cerca de*, *arriba de* y *abajo de*. Así, *alrededor de* puede considerarse locución preposicional en *viajar alrededor del mundo*, pero, si se analizara como tal en *Se manifestaron alrededor de diez mil estudiantes*, el sujeto de esa oración sería un grupo preposicional. Los grupos preposicionales no ejercen la función de sujeto, como se explica en los § 33.2g y ss. Si se considera, en cambio, locución adverbial, como hace el *DRAE*, no se impide que el grupo así constituido pueda ser sujeto, puesto que los grupos nominales formados con algunos adverbios (*casi*, *incluso*, *solo*, *también*, etc.) son compatibles con esa función sintáctica. Cabe hacer notar que estas expresiones de aproximación se asemejan a los cuantificadores comparativos (como *más* en *más de mil personas*) en que son compatibles tanto con los pronombres como con los adverbios. Repárese, en el mismo sentido, en que, si el segmento subrayado en *No cobraba el hombre arriba de diez y seis mil reales* (Galdós, *Episodios*) fuera un grupo preposicional, no cabría explicarse el hecho de que ejerza la función de complemento directo del verbo *cobraba*. (RAE, 2009: 2284)

Guillermo Rojo resume perfectamente o deambular clasificatorio dos complementos de cuantificación de verbos coma *pesar*, *medir*, *durar*, *custar* etc.:

Como es bien sabido, la R.A.E. los ha considerado, desde 1917 hasta *el Esbozo*, complementos circunstanciales (cfr. *GRAE*, 1931, § 255; 1973, § 3.4.9.). La razón de ello es, por supuesto, que expresan una circunstancia de la acción referida por el verbo y, en general, responden a la pregunta ¿Cuánto? Otros, como Roca Pons (1970, 366), los han visto también como complementos circunstanciales, pero señalando explícitamente que en casos como éstos se aprecia proximidad entre complementos directos y circunstanciales. Por su comportamiento ante la pronominalización (*Los mide*, *Las duró*, *Los pesa*, *Las cuesta*), Alarcos los clasifica como implementos (cfr. Alarcos, 1969, 235), lo cual ha llevado a que otros autores los incluyan entre los complementos directos (cfr., por ejemplo, Alcina-Bleuca (1975, 864 y sigs.). (Rojo, 1985: 188).

Dado que se trata de complementos nucleares, admiten sustitución por adverbios, preséntanse en forma de frases nominais (de valor cuantitativo) ou adverbiais e que a pronominalización devén de que proceden de acusativos non preposicionais latinos, Rojo (1985, 1990) propón incluílos na función que el denomina provisionalmente *complemento adverbial* (CA_{Adv}).

Outros autores (por exemplo Alarcos 1994; Pérez 1989 ou Martínez 1996), ante a pronominalización con pronomes de acusativo e a dificultade de decidir na conmutación con *poco*, *mucho*, *bastante*, *demasiado* etc., se eses cuantificadores son adverbios ou pronomes, optan por seguir considerando estes complementos un subtipo do complemento directo ou, en termos alarquianos, un implemto.

Máis recentemente outros autores abordaron esta cuestión. Entre eles debemos distinguir principalmente os que seguen unha liña continuísta dos que abren unha nova vía de análise. Con todo, non encaixa en ningunha destas liñas o traballo de Soto Andión (2011), *Sobre la complementación circunstancial y preposicional*, traballo co que eu non concordo, pois, a pesar de tratar os verbos de medida e duración, por unha banda, prescinde de toda a literatura á que deu lugar o famoso artigo de 1968 de Alarcos, coas importantes achegas de I. Bosque, S. Gutiérrez, G. Rojo, J. Martínez e tantos outros, e por outra banda, na súa descrición dos complementos de extensión ou distancia, aplicable tamén aos temporais e aos que levan verbos como *pesar* ou *medir*, prima a indeterminación e a subxectividade, tal como demostra a seguinte cita:

[...] pueden ser llamados complementos directos por admitir sustitución pronominal por clítico acusativo (percorreunos/los recorrió; nadounos/los nadó) y circunstanciales, al ser posible la conmutación por un adverbio (percorreu/recorrió bastante; nadou/nadó mucho). Cuando el emisor pretende referir el objeto de la acción o movimiento, aquello que realiza y que está directamente afectado por el evento señalado en el predicado, con independencia de que pueda ser o no modificado por cuantificación (v.g *Nedar [bastants] metres*), hablaremos de complemento directo y de construcción transitiva; pero si lo quiere transmitir es una simple cuantificación adverbial de

lo realizado, no lo que realizó, parece preferible optar por la función de circunstancial. (Soto 2011: 266).

No grupo continuísta sitúase, por exemplo, a NGLE, quen considera argumentos cuantitativos os complementos dos verbos *costar*, *durar* ou *medir* (2009: 2913). Fronte a Berná Sicilia (2013), quen indica que estes argumentos cuantitativos constitúen unha nova función sintáctica, a NGLE considéraos un subtipo do CD²³:

Se ha observado repetidamente que los llamados VERBOS DE MEDIDA (*costar, medir, pesar, tardar, valer*) ofrecen resultados inestables en la sustitución de su complemento por un pronombre átono. Estos verbos se solían construir en latín con complementos de acusativo, y hoy se suelen considerar transitivos. Sus objetos directos están restringidos semánticamente, puesto que son ARGUMENTOS CUANTITATIVOS. (NGLE 2009: 2600).

Neste mesmo grupo pode inscribirse tamén Domínguez Vázquez (2001), pois inda que establece unha subdivisión terminolóxica dentro do CAdv de Rojo (1985, 1990) e denomina *complemento directo adverbial* os complementos de peso, medida, prezo e duración, porque “presentan características cercanas a la función de complemento directo, pero también a funciones adverbiales”, no fondo, a nova función non é máis ca unha mera cuestión terminolóxica.

Nesta liña continuísta intégrase así mesmo o traballo de Pino Serrano (2004) sobre os complementos de medida. A partir das conclusións extraídas para este tipo de complementos en francés, a autora examina os criterios empregados para a súa delimitación e aplícaos ao galego, concluíndo que, salvo a pasivización, os demais criterios formais –nuclearidade, construción directa, interrogación, non mobilidade, pronominalización e concordancia co participio pasado– indican que se trata de CD e que só o contido semántico

---

23 A NGLE integra *costar, pesar, medir, valer, durar, tardar* entre os verbos transitivos que denotan estado ou situación e agrúpaos baixo o termo medida (NGLE 2009: 2607).

de cantidade, duración, dimensión etc., é o que leva a catalogalos como CC.

Finalmente, nunha posición intermedia, Cidrás Escáneo (2008) considera CD os complementos dos verbos de medida, mais destaca deles o seu comportamento pouco prototípico, o que chega mesmo a poñer en causa a súa condición de complementos de Obxecto:

Trátase do único caso en que un circunstante, aínda sendo argumental, é presentado como OD e non como CCIR. Cando menos iso é o que parece marcar o clítico de acusativo que amosan: *Os trinta metros mediunos; O medio quilo pesouno; As tres horas durounas*. Porén, estas construcións non admiten transformación pasiva, polo seu carácter estativo e o seu escaso perfil transitivo. Ademais, o complemento de Cant só admite sen problema o clítico de acusativo cando é unha FN nucleada por unidades de medida (*Dura tres horas; Custa dez euros*), pero non cando é un adverbio, categoría inhábil para funcionar como OD (*Dura / custa moito / pouco* -> **Dúrao / *Cústao*), nin mesmo cando é unha frase nominal que non contén unidades de medida e non ten daquela unha interpretación cuantificacional ineludible (*Durou toda a mañá* -> **Durouna; Custouille unha multa* -> *?Custoulla*; pero *Custou moitos esforzos* -> *Custounos*). (Cidrás 2008: 418-419)

Fronte a esta liña continuísta, Cano Aguilar (1999) no seu estudo sobre os complementos de réxime verbal indica que certos ‘circunstanciais’ non se axustan aos criterios defnitorios da categoría, fundamentalmente por vir esixidos pola semántica de determinados verbos, mais négalles a caracterización de CD:

Los complementos sin preposición, pero no objetos directos, al ser centrales por propios de la valencia verbal, tienden a interpretarse como objetos: es el caso de los complementos de medida, como los de *distar cien metros, pesar ochenta kilos o durar toda la noche*. (Cano 1999: 1817)

Son Demonte e Masullo (1999) os que abren unha nova vía de análise ao incluír os complementos dos verbos de medida nos

casos limítrofes entre predicación e complementación. Segundo estes autores, se ben se presentan como verbos transitivos correntes ó tomar como complemento só un sintagma nominal (cuantificado non específico), non queda claro que a expresión de medida exprese ningún papel semántico, senón que máis ben parece atribuírle unha propiedade ao suxeito da oración (a súa medida, prezo, peso ou valor), o que fai que poidan verse como complementos predicativos obrigatorios e non como CD canónicos. Esta análise semántica sería a que explica, segundo os autores, que o complemento non poida estar introducido por determinantes definidos (**La bolsa pesaba estos kilos*) e que non resulten pasivizables (**Son costados veinte dólares por el servicio*), mais segue sen explicar a pronominalización en pronome de acusativo do complemento de medida. Respecto de por que os verbos de medida²⁴ son incompatibles con sintagmas adxectivais, a diferenza dos predicativos canónicos, aducen que seleccionan semanticamente unha medida, cuxa realización estrutural canónica é un sintagma nominal cuantificado.

Así pois, aparece en escena unha función sintáctica diferente das propostas ata agora –circunstancial de cantidade, CAdv, CD, complemento directo adverbial– para acoller os complementos de medida: o complemento predicativo (PVO). Sen dúbida, esta nova proposta de análise permite explicar o rexeitamento á conversión en pasiva, mais explica tamén a pronominalización?

O galego pode axudar a explicar a pronominalización, como veremos deseguida, xa que nel, a diferenza do castelán, recóllense construcións con clíticos de acusativo concordando co Suxeito en xénero e número que non son CD.

5.2. A contribución do galego

Pino Serrano (2004) afirma que enunciados como *Seis metros, mídeos ben / Si que os mide/ Mídeos* ou *Vinte quilos, claro que os pesa/ Pésaos* son perfectamente válidos en galego, e eu concordo, pois lembro a cántiga –*Canto pesas?* –*Cen artesas.* –*Canto vales?* –*Cen reales.* –*Vaite*

24 Chegan a denominalos “verbos transitivos aparentes o espurios” (op. cit., 2519).

*ó aire que aínda non os vales*²⁵. Non obstante, a pronominalización anterior tamén parece válida para *Á excursión, vinte persoas fóronas ben/ Si que as foron/ Si, ho, fóronas*, caso no que a consideración de CD está totalmente descartada. E en liña con isto, esa mesma cliticización podería ser tamén válida para *Cantos baixarían do autobús? Deberon baixar corenta persoas. / Si, corenta debéronas baixar ben.*

Pérez (1989) afirmaba:

Nada hay que objetar a la afirmación de Rojo en el sentido de que la prueba de la pronominalización como criterio exclusivo puede resultar insuficiente para la definición del CD¹⁵.

¹⁵Rojo (1985: 188 y *próx.*: § 6) afirma que existen entidades reconocidas comúnmente como CD que no responden a esta prueba, pero no aporta ningún ejemplo, de modo que resulta difícil saber a qué tipo de casos se refiere. De todos modos, aun admitiendo dicha posibilidad, no tenemos constancia de que se dé el caso contrario (complementos que no sean CD y que sí admitan la citada pronominalización) si exceptuamos los CAdv 2 de Rojo. (Pérez 1989: 477).

Fronte a esta aserción, en galego, hai complementos que non poden ser CD e non obstante admiten pronominalización con clítico de acusativo, mantendo incluso a concordancia co elemento ao que se refiren. Por exemplo, na atribución identificadora Álvarez e Xove (2002: 107) achegan como solución tradicional que vai caendo en desuso en favor das formas do nominativo, de *o* ou de *cero* para a terceira persoa o seguinte exemplo: *¿Aquela rapaza de chaqueta amarela é a moza de Anxo? Non, non a é, pero parécea.* Este uso documéntase nos corpus:

Canto tempo hai que non vía a esa rapaza. Está moi desmellorada, consumida. Non a parece, a pobre. [CORGA: X. M. Martínez Oca, *Beiramar*, Xerais, 1983].

25 Recollida tamén en <http://orellapendella.gal/canto-pesas/>

Como mostra de ocorrencia documentada na lingua escrita podemos citar a seguinte: *A Boca d'escacho tiña cinco arroas, que as pesou á miña vista.* [TILG: X. Lesta Meis, *As abellas de ouro*, Nós, 1930].

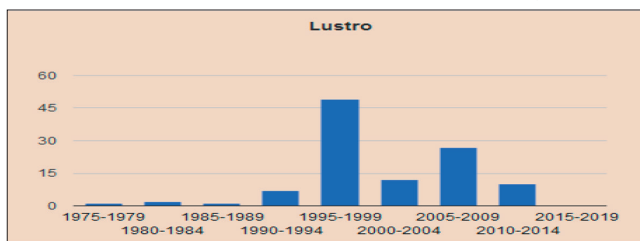
Diferencia éa, en troques, que se no ferrolán o cambio se produciu cara a un lado determinado, no de Marín foi por contra cara á banda contraria. [CORGA: M. Riveiro Loureiro, *Corpo canso*, Ir Indo, 1993].

A vítima créaa o lector, éa o lector, a lectora. [CORGA: X. Borrazás, *Contos malvados*, Xerais, 1998].

Mais en relación con este uso, en galego insisto, está tamén o do pronome de acusativo con certos verbos intransitivos “cunha intención claramente sinaladora e de atracción da mirada do interlocutor cara á persoa do axente da acción que se indica: *Aí as están* (elas); *Alí o vai*; *Aquí as veñen*” (Álvarez/Montegudo/Regueira 1986: 173). Álvarez (2015) sinala que esta construción goza de gran vitalidade na área suroccidental co eixe central na ría de Pontevedra, destacando o seu emprego con todo tipo de falantes. A autora subliña, así mesmo, o emprego recorrente na linguaxe literaria das últimas décadas e a súa expansión a autores que non son orixinarios da zona.

A consulta ao CORGA²⁶ apoia dita afirmación, pois documéntanse algo máis de 100 ocorrencias para a construción

26 Consulta realizada sobre a versión 3.0 –en probas– que consta de case 37 millóns de palabras. O CORGA 3.0 está etiquetado automaticamente na súa totalidade e permite a procura por elementos gramaticais sucesivos, podendo ademais especificar máis dunha opción en cada campo. A maiores, poden verse as frecuencias dos elementos que se procuran, organizadas polos parámetros de clasificación do corpus, vertidas a gráficas, o que, referido á distribución temporal por lustros –téñase en conta nos datos que imos ver que para o último lustro apenas se incorporaron documentos e que o penúltimo tampouco está completo aínda– permite constatar a simple vista a vitalidade apuntada por Álvarez (2015) para a construción *adverbio locativo (aquí, aí, alí, alá, velaí, velaquí) + clítico de acusativo de 3ª + verbo intransitivo (estar, ir, vir, andar, quedar)*:

Gráfica da frecuencia completa por lustro.

conformada por adverbio deíctico (*aquí, aí, alí, alá, velaí, velaquí*), seguida de clítico de acusativo de terceira e mais verbo intransitivo (*estar, ir, vir, andar, quedar*). Algúns dos resultados son os seguintes²⁷:

Velaí os están aínda moitos deles, en pé, activísimos e pedindo sen pedir a homenaxe da, hoxe, multitude galeguista. [CORGA: CG1995-02-14/7].

–Entrou por un túnel e agardou a que os seus perseguidores iluminasen a sala principal. / –¡Aí está!– berrou un home de barba. / –¡Rápido, Joseph, aí os veñen!– berrou ó baleiro. [CORGA: C. Vila Sexto, *Cara á fin da luz*, Xerais, 1995].

–¡Aí os están! ¡Xa os veñen! ¡Veñen voando! [CORGA: X. Man-teiga, *Morrer na herba*, Edicións Positivas, 1995].

–Velaí os van, tal para cal. [CORGA: M. Lourenzo González, *Arqueofaxia*, Xerais, 1995].

Volvinme, e alí a estaba. [CORGA: M. Lourenzo González, *Arqueofaxia*, Xerais, 1995].

[...] nai de Carmiña, que ten o medo no corpo desde que lle mataran o marido nunha lea que houbo por unha estrema, camada que son de miserentos, que por uns metros e catro carballos lle mandaron uns sicarios a que lle desen unha malleira e alí o quedou o malpocado, no medio dun rego, sen poder moverse, afogándose pouco a pouco nun palmo de auga, e a nai de Carmiña, claro, nin se atreve a abrir a boca aínda que lle estean pervertendo a filla [...] [CORGA: X. Queipo, *O ladrón de esperma / Tío Filipe (Conto terrible onde se relata bifocalmente a memoria dun suicidio familiar)*, Xerais, 2001].

Tantos anos fóra, tantos anos sen saber ninguén nada del e agora aí o anda, cargado de ouro ó pescozo, co seu ariño na orela, coa súa tatuaxe no ombro, coas marcas dunha vida de soidade e desarraigamento. Aí o anda, tan distinto a como era, a como foi sempre mentres viviu aquí; [CORGA: F. A. Vidal, *Os pecados capitais*, Xerais, 2007].

Así que alí o estaba el, ben embrulladiño en varias capas de cobertores, sentado comodamente no seu sofá e cun ponche caseiro quente de brandy, ovo e azucre entre as mans. [CORGA:

---

27 Repárese na terceira secuencia na aparición da construción tamén co adverbio *xa*.

H. Dacosta, *Unha mada de doce relatos / (Con)secuencia*, Laiovento, 2008].

A pesar de que os complementos cuantitativos poidan atribuírle ao suxeito a súa medida, prezo, peso ou valor, o que fai que poidan verse como complementos predicativos obrigatorios do suxeito, ao meu entender, non cumpren cunha das características que mellor definen formalmente o predicativo, e é a concordancia: *As nais esperaban contentas na porta, Túa nai, aí a anda*²⁸. Os complementos de medida non concordan, nin cando se pronominalizan, co xénero e número do suxeito, senón que o fan coa unidade de medida: *A bolsa pesa dous quilos -> Pésaos; O saco pesa unha tonelada -> Pésaq*, o que invalida a función PVO e nos volve situar na órbita do CD.

Agora ben, supoñamos que a secuencia *Debeu reinar tres anos* pode converterse en *Tres anos debeu reinalos* ou *Tres anos non chegou a reinalos*²⁹. Implica esta pronominalización que esteamos ante un CD? Debemos entender que o verbo *reinar* presenta un esquema transitivo en *Reinou tres anos* e intransitivo en *Reinou durante tres anos*:³⁰ Na miña opinión estamos ante dúas variantes expresivas da mesma función sintáctica, só que expresada de dous modos diferentes: frase nominal e frase preposicional. Naturalmente, ninguén cuestiona que *tres anos* sexa un complemento de tempo. Entón por que pode pronominalizarse en clítico de acusativo? A explicación debe buscarse, como xa suxería G. Rojo (1985, 1990), na orixe deste tipo de construcións, no latín, lingua na que, segundo

---

28 A función deste clítico non está exenta de polémica. Así, Álvarez, Monteagudo e Regueira (1986: 173) consideran o uso do pronome de acusativo con certos verbos intransitivos predicativo do suxeito; para Freixeiro (2000: 131-133) o clítico de *Aí o vén* é un indicador funcional do suxeito, mentres que Álvarez e Xove (2002: 105-106) inclínanse por consideralo atributo: “O verbo atributivo máis característico é *ser*, porque é a cópula de significado menos marcado, porque se emprega en tódolos tipos de construción atributiva e porque en calquera delas é o máis frecuente. Pero tamén hai outros verbos que achegan significados aspectuais (*estar, quedar, ir, vir, seguir, andar...*) ou modais (*parecer, semellar...*)”.

29 Non documento nos corpus esta pronominalización, mais o grupo de galegofalantes cos que a consultei vírona normal.

30 A mesma dualidade prodúcese, por exemplo, cos verbos *nadar, correr, camiñar, andar, durmir, esperar* etc. No fondo é un complemento cuantitativo de tipo temporal.

as gramáticas latinas (Valentí 1960; Goñi/Echevarría 1963; Bassols 1987), os complementos de extensión, medida, distancia e duración podían expresarse en acusativo sen preposición: *Fossa lata tres pedes* (*Foso ancho de tres pés*), *Abest viginti passus* (*Dista vinte pasos*), *Multos annos regnavit* (*Reinou moitos anos*). Con todo, tamén existían outras posibilidades expresivas. Por exemplo, para a de duración no tempo existía tamén o acusativo coa preposición *per* (*Siciliam Verres per triennium depopulatus est*, *Verres saqueou Sicilia durante un trienio*) ou o ablativo con comparativos (*Decem annis ante*). Para a distancia alternaban o acusativo (*Villa a mari mille passus aberat*,) e o ablativo, este último empregado sobre todo con *spatium* e *intervallum* (*Villa a mari mille passuum intervallo aberat*)³¹. É esa, penso, a explicación de por que as frases cuantificadas con numerais que acompañan os verbos de medida –agrupadas, por exemplo, en Goñi e Echevarría (1963) baixo a denominación xenérica de circunstancias– poden pronominalizar en acusativo.

Diferenciar no esquema argumental do predicado *pesar*, por exemplo, entre *O panadeiro pesa o pan* (SCD) e *O panadeiro pesa 75 quilos* (SCAdv/SCCuantitativo) permite explicar a pronominalización con clítico de acusativo en ambos os dous casos e, ao tempo, a diferente resposta á conversión en pasiva dun e outro. Agora ben, a unidade que desempeña o complemento adverbial ou cuantitativo non está restrinxida para min unicamente a sintagmas nominais cuantificados, pois tamén os adverbios a poden realizar³²: *O sacco pesa moito - de máis - dabondo - de sobra - en exceso...* Neste sentido creo que se debe reparar na similitude existente ante a posibilidade de modificación das frases nominais cuantificadas cos adverbios comparativos: *Cheguei dous-moitos-bastantes días- antes ca ti | Peso dous-moitos-bastantes quilos máis ca ti*. Ademais, tamén as frases preposicionais con *de... a...*, *entre... e...*, *ata* e *sobre* desempeñan, na miña opinión, a mesma función sintáctica ca o sintagma nominal

31 A tradución que propón Valentí Fiol (1960), curiosamente, é a mesma para ambos os casos: “*la villa dista una milla del mar*”, mentres que Santiago Martínez (2004: 29) propón para o ablativo “*la aldea distaba del mar un intervalo de mil pasos*”.

32 É certo que delimitar os usos adverbiais de *moito*, *pouco*, *menos*, *demasiado* etc. con respecto aos pronominais non resulta doado, e en ocasións é imposible; porén, penso que non ocorre o mesmo con *dabondo* ou as locucións *de máis* e *de menos*, para as que só existe unha categorización: a de adverbio.

cuantificado. Tema diferente é como se analizaría en unidades menores ese complemento.

Como establecer o límite entre complemento cuantitativo e CD cuantificado? Como opoñer *O panadeiro pesa 75 quilos e Péseme 75 quilos de patacas*? Ademais de, por suposto, non prescindir nunca do esquema no que entra o complemento en cada caso, penso que o emprego da denominada pasiva reflexa pode sernos útil para a diferenciación³³. Con suxeito inanimado, o suxeito nunca é axente, polo que non é posible a transformación a pasiva reflexa e *Pésanse 75 quilos* non corresponde a *As patacas pesan 75 quilos* senón ao esquema SCD: alguén pesa/procede a pesar x cantidade dun produto. Con suxeito animado, non obstante, cambian as tornas e si é posible dita transformación. Ante *Xoán pesa 75 quilos* pode entenderse que *o peso del é de 75 quilos*, co que non pode transformarse en pasiva reflexa (**pésanse 75 quilos*), ou pode entenderse como *Xoán pesa/procede a pesar 75 quilos de algo*, en cuxo caso obtemos a pasiva reflexa. *Pésase 75 quilos e xa non se pode pretender ser modelo* corresponde ao que se coñece como impersonal con *se*. Confróntese a imposibilidade de **cando se pesan/miden/duran/valen/custan* + complemento de medida cos seguintes exemplos extractados do CORGA de *cando se* + verbo transitivo en 3ª plural + Sux, correspondentes á configuración de pasiva reflexa:

Pois a renuncia á compañía amorosa dunha muller en abstracto, *cando se teñen vinte anos* e desde os nove se viviu nun Seminario, é fácil.

E cando un está perceptiblemente bébedo teima en que non sexa tan perceptible, e algunhas inhibicións acentúanse e enconan por esta causa, contrariamente ao que proclama o saber popular, inhibicións como a de non ir mexar *cando se teñen ganas*.

Nas matanzas, cando matamos os porcos, ó segundo día chamámoslle partir porque é *cando se abren os animais* para salgar.

33 Repárese en que esta transformación é válida incluso para aqueles verbos que, como *ter*, rexeitan a conversión a pasiva: *teñen cartos e o mundo cala / téñense cartos e o mundo cala*. Non así, naturalmente, para o impersonal *haber*: *hai cartos / *hánse cartos*, ou para aqueles transitivos que posúen un suxeito inanimado: *A caixa contén xoguetes / *contéñense xoguetes*.

España ten máis tempo para facer fronte á situación que outros países europeos, dixo, aínda que precisou que se non se actúa, cando se acometan as reformas necesarias “será máis penoso e custará máis”.

O dilema agudízase cando se administran poucas provincias, onde cada un dos catro presidentes adoitaba cobrar en Goberno o peso achegado ó Parlamento.

Cando se cobran trinta euros por unha entrada o menos que se pode pedir é saír satisfeito do investido.

Así, mentres que Technorati rexistraba 60 millóns de blogs, podíamos falar duns 2.000 blogs en galego, e cando se superaron os 100 millóns de blogs a nivel mundial, a nosa lingua tamén superaba os 3.700 blogs.

Comparto, pois, a visión de Rojo e entendo que cos verbos *pesar*, *medir*, *custar*, *durar* e *valer* estamos ante unha función sintáctica diferente do CD –chámesele complemento adverbial, complemento cuantitativo³⁴ ou como se prefira–, que se caracteriza por presentar un significado congruente co contido léxico do verbo que o esixe, é argumental, prescindible en ocasións igual ca outras funcións nucleares³⁵ e está desempeñada maioritariamente por frases nominais cuantitativas, mais tamén pode aparecer con adverbios de cantidade ou frases adverbiais e preposicionais que delimitan a construción cuantitativa.

Non obstante, malia o anterior, é innegable que outros verbos que adoitan construírse con complementos mensurables como *tardar* ou *vivir* documéntanse tamén con pasiva reflexa, o que avoga nestes casos pola consideración de verbos transitivos e non pola identificación de CAdv ou Cuantitativo:

Con Near tardáronse a penas 26 meses e custou 120 millóns de dólares, inda que terá outros custos adicionais. [CORGA: CG1996-02-11/127].

Para repoñela tardaranse de novo séculos, pois para reproducir entre 2 e 3 centímetros de humus ou terra fértil deben pasar

---

34 Para o portugués, en Busse (1994) denomínanse *complementos de quantidade*.

35 *Non collas o rapaz no brazo que pesa, Custa chegar a fin de mes* etc.

entre 200 e 1.000 anos, segundo as características das zonas. [CORGA: N. Rodríguez Rial, *O planeta ferido. Por unha razón ecolóxica*, Novo Século, 1990].

“Os tres –explica Pepe Barro– temos a idea de que se viven moi poucos anos e o tempo hai que aproveitalo ben”. [CORGA: *TN1998-01/23*].

As liñas a seguir, ao meu entender, para poder explicar satisfactoriamente o funcionamento dos complementos mensurables nas diferentes construcións nas que estes poden aparecer, deben dirixirse cara á identificación dos verbos, fóra os que xa vimos, que poden construírse con complementos mensurables, describir os esquemas nos que estes aparecen e profundar na estrutura interna das construcións cuantitativas formadas por numerais. Nestas últimas, malia que se pretenda a análise que corresponde ao estado actual da lingua, debe buscarse a orixe no latín, pois segmentos con numerais que hoxe se consideran suxeito teñen a súa orixe en acusativos latinos coa preposición *ad* ou *supra*³⁶, ademais de producirse en ocasións a confluencia de dúas estruturas diferentes con numerais nunha única actual: *mille* + *acusativo* (*mille milites*, *mil soldados*) / *mille* + *xenitivo* (*mille militum*, *un millar de soldados*) -> *mil soldados*.

---

36 Baste para exemplificar esta necesidade o segmento subliñado da seguinte pasaxe de Tito Livio e dúas das traducións que se ofrecen para ela:

Et alia noui generis hominum ex Hispania legatio uenit. Ex militibus Romanis et ex Hispanis mulieribus, cum quibus conubium non esset, natos se memorantes, supra quattuor milia hominum, orabant ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. (Tito Livio, *Ab Urbe condita*, XLIII, 3).

Y llega otra delegación de Hispania, de un nuevo género de hombres. Más de cuatro mil hombres diciendo que eran hijos de soldados romanos y mujeres indígenas con las que no había *conubium*, rogaban se les concediera una ciudad en la que habitar. (Wulff Alonso, F. (1989): “La fundación de Carteia. Algunas notas”, *Studia historica. Historia antigua*, 7, pp. 43-58.).

Asimismo desde Hispania llegó una legación de un nuevo tipo de hombres. Más de 4000, que decían ser hijos de soldados romanos y de mujeres hispanas, con las que no les había resultado posible contraer matrimonio legal, solicitaban que se les otorgara una ciudad en donde vivir. (Rodríguez Oliva, P. (2006): “Unas inscripciones funerarias de *Lacipo* (Casares, Málaga) que evocan el establecimiento en *Carteia* (San Roque, Cádiz) de la *Colonia Latina Libertinorum*”, *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia*, 28, pp. 123-157.

6. Conclusións

A existencia de corpus lingüísticos pon a disposición dos investigadores inxentes cantidades de material que facilitan a inversión do procedemento usual empregado ata hai pouco nas descrições lingüísticas para, a partir dos exemplos, chegar á teoría. O presente estudo constata, ademais, a necesidade de que nos corpus tamén se integren documentos procedentes da oralidade, rexistro no que a normativización é moito menor e no que se documentan aínda construcións xa pouco habituais na escrita.

As probas formais empregadas para tratar de diferenciar na categorización de *cerca* + complemento con *de* entre preposición e adverbio –omisión do complemento, modificación co gradativo *moi* e emprego do apreciativo– avalan a consideración de adverbio. No apoio desta delimitación acode tamén o parámetro semántico, dado que non se perde en ningún dos contextos nos que situamos *cerca* + complemento con *de* o significado de proximidade en relación cun referente, expreso ou coñecido. Que *cerca* estea seguido normalmente de *de* para expresar aproximación con grupos cuantitativos non implica, na miña opinión, que se produza a transcategorización.

A presenza frecuente de *cerca de* en construcións cuantificadoras delimitativas causou que me achegase aos denominados verbos de medida –*pesar, medir, durar, tardar, custar, valer...*– e revisase a problemática existente en torno á función sintáctica que con eles desempeña o complemento cuantitativo por mor de identificar as unidades que poden realizalo. Respecto da función, comparto a visión de Rojo e entendo que cos verbos *pesar, medir, custar, durar* e *valer* estamos ante unha función sintáctica diferente do CD –chámeselle Complemento Adverbial, Complemento Cuantitativo ou como se prefira–, que se caracteriza por presentar un significado congruente co contido léxico do verbo que o esixe, é argumental, prescindible en ocasións igual ca outras funcións nucleares e está desempeñada maioritariamente por frases nominais cuantitativas, mais tamén pode aparecer con adverbios de cantidade ou frases adverbiais e preposicionais que delimitan a construción cuantitativa.

A pronominalización en clítico de acusativo para os complementos de medida manifesta afinidades co CD, mais esta

peculiaridade non só se produce co CD, e ademais é explicable recorrendo á historia da lingua.

A transformación en pasiva reflexa emerxe nos verbos de medida como posible criterio de discriminación con suxeitos animados entre CD e CAdv ou Cuantitativo, pois permite opoñer o esquema transitivo de, por exemplo, *pesar*, SCD (*O panadeiro pesa os moletes*) co intransitivo, SCAdv ou Cuantitativo (*O panadeiro pesa 75 kg*). Mais o certo é que a lingua non permanece estática e que outros verbos amosan alternancia entre a construción con CD e a construción con CAdv, como *tardar*. Porén, existen outros moitos verbos que poden construírse con complementos mensurables; cómpre inventaríalos e describir os esquemas nos que estes participan, ao tempo que é preciso profundar na estrutura interna dos grupos cuantitativos formados con numerais, e explicar de que maneira se relacionan estes con preposicións como *sobre* ou *ata* (*pesa sobre 7 kg; caben ata 70 persoas...*) ou que papel desempeñan nas estruturas *entre... e...* ou *de... a...* (*Estes sacos pesan de 2 a 5 quilos/entre 2 e 5 kg. Á charla asistirían de 100 a 150 persoas/entre 100 e 150...*).

Relación de recursos electrónicos mencionados no texto

Centro Ramón Piñeiro para a investigación en humanidades: *Corpus de Referencia do Galego Actual (CORGA)* [1.7]. Dispoñible en <http://corpus.cirp.es/corga>

Instituto da Lingua Galega: *Tesouro informatizado da lingua galega (TILG)*. Dispoñible en <http://ilg.usc.es/TILG/>

Real Academia Española: *Corpus de referencia del español actual (CREA)*. Dispoñible en <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/crea>

Real Academia Española: *Corpus del Español del Siglo XXI (CORPES)*. Dispoñible en <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corpes-xxi>

Real Academia Española / Asociación de Academias de la Lengua Española: *Diccionario de la Real Academia Española*. Dispoñible en <http://dle.rae.es/>

Real Academia Galega: *Diccionario da Real Academia Galega*. Dispoñible en <http://academia.gal/diccionario>

Bibliografía consultada

- Alarcos Llorach, Emilio (1994): *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Álvarez, Rosario (coord.) (1995): *Atlas lingüístico galego. Morfoloxía non verbal*, II. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Álvarez, Rosario (2015): “The accusative clitic in intransitive verb constructions: *ái o vai, aquí as están*”. *Dialectologia. Special issue V*, 191-217.
- Álvarez, Rosario, Henrique Monteagudo e Xosé Luís Regueira (1986): *Gramática Galega*. Vigo: Galaxia, [2^a ed: 1989].
- Álvarez, Rosario e Xosé Xove (2002): *Gramática da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- Álvarez de la Granja, María (2005): “Glosario de locucións adverbiais do galego medieval”. *Cadernos de Fraseoloxía* 7, 13-40.
- Bassols de Climent, Mariano (1987): *Sintaxis latina*. Madrid: C.S.I.C.
- Berná Sicilia, Celia (2013): “Categorización moderna de los complementos circunstanciales: evolución en la tradición hispánica y revisión crítica”. *Tonos digital. Revista Electrónica de Estudios Filológicos* 25. [Disponible en <http://www.um.es/tonosdigital/znum25/estudios.htm>].
- Bosque, Ignacio (1983): “Dos notas sobre el concepto de *suplemento* en la gramática funcional”. *Dicenda* 2, 147-156.
- (1998): “Sobre los complementos de medida”, en Nicole Delbecque e Christian de Paepe (eds.), *Estudios en Honor del Profesor Josse de Kock*. Lovaina: Leuven University Press, 57-73.
- Busse, Winfried (coord.) (1994): *Dicionário sintático de verbos portugueses*. Coimbra: Almedina.
- Cano Aguilar, Rafael (1982): “Sujeto con preposición en español”. *Revista de Filología Española* LXII, 211-258.
- (1999): “Los complementos de régimen verbal”, en Ignacio Bosque e Violeta Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española 2. Las construcciones sintácticas fundamentales / Relaciones temporales, aspectuales y modales*. Madrid: Espasa Calpe, 1807-1854.

- Cidrás Escáneo, Francisco Antonio (2008): “Funcións semánticas marcadas como obxecto directo”, en Esther Corral Díaz, Lydia Fontoira Surís e Eduardo Moscoso Mato (eds.), *A mi dizen quantos amigos ey. Homenaxe ao profesor Xosé Luís Couceiro*. Santiago de Compostela: Universidade, 415-423.
- Demonte, Violeta e Pascual José Masullo (1999): “La predicación: los complementos predicativos”, en Ignacio Bosque e Violeta Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española 2. Las construcciones sintácticas fundamentales / Relaciones temporales, aspectuales y modales*. Madrid: Espasa Calpe, 2461-2523.
- Domínguez Vázquez, Mª José (2001): “La terminología lingüística a debate: conceptos, contenidos y definiciones en la gramática contrastiva actual”, en Miguel González Pereira e Montserrat Souto Gómez, *Cuestiones conceptuales y metodológicas de la lingüística*. Santiago de Compostela: Universidade, 53-64.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2000): *Gramática da lingua galega. II. Morfosintaxe*. A Coruña: A Nosa Terra.
- García González, Constantino (1985): *Glosario de voces galegas de hoxe*. Verba, anexo 27. Santiago de Compostela: Universidade.
- García-Page Sánchez, Mario (2008): *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*. Barcelona: Anthropos Editorial.
- Goñi, Blas e Emeterio Echevarría (1963): *Gramática latina teórico práctica*. Pamplona: Aramburu.
- Gutiérrez Ordóñez, Salvador (1996): “¿Hablamos del suplemento?”, en Manuel Casado Velarde, Antonio Freire Llamas, José Eduardo López Pereira e José Ignacio Pérez Pascual (eds.): *Scripta Philologica in Memoriam Manuel Taboada Cid*. A Coruña: Universidade, 434-451.
- Gutiérrez Ordóñez, Salvador, Manuel Iglesias Bango e Bonifacio Rodríguez Díez (1984): “Más sobre el sujeto ¿con? preposición”. *Contextos* 11/4, 87-128.
- Hermida Gulías, Carme (2004): *Gramática práctica. (Morfosintaxe)*. Santiago de Compostela: Sotelo Blanco.

- Hernández Alonso, César (1990): “En torno al suplemento”. *Anuario de Letras* XXVIII, 5-25.
- Instituto da Lingua Galega e Real Academia Galega: *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. Santiago de Compostela: ILG/RAG, 1993, 11^a ed.; 1997, 16^a ed.; 2003, 18^a ed.
- López Viñas, Xoán, Cilha Lourenço Mória e Marisa Moreda Leirado (2010): *Gramática práctica da lingua galega. Comunicación e expresión*. A Coruña: Baía Edicións.
- Martínez Álvarez, Josefina (1996): “El suplemento: repaso y revisión”, en Manuel Casado Velarde, Antonio Freire Llamas, José Eduardo López Pereira e José Ignacio Pérez Pascual (eds.), *Scripta Philologica in Memoriam Manuel Taboada Cid*. A Coruña: Universidade, 493-508.
- Montoro del Arco, Esteban Tomás (2006): *Teoría fraseológica de las locuciones particulares: las locuciones prepositivas, conjuntivas y marcadoras en español*. Studien zur romanischen Sprachwissenschaft und interkulturellen Kommunikation 32. Frankfurt am Main: Lang.
- Pavón Lucero, Mª Victoria (1999): “Clases de partículas: preposición, conjunción y adverbio”, en Ignacio Bosque e Violeta Demonte (dirs.), *Gramática de la lengua española 1. Sintaxis básica de las clases de palabras*. Madrid: Espasa Calpe, 565-655.
- Penadés Martínez, Inmaculada (2012): *Gramática y semántica de las locuciones*. Alcalá de Henares: Universidad.
- Pérez, Mª Rosa (1989): “Consideraciones acerca de los complementos adverbiales”. *Verba* 16, 469-479.
- Pino Serrano, Laura (2004): “O complemento de obxecto directo. Estudio comparativo. Estudio especial dos complementos de medida”, en Rosario Álvarez Blanco, Antón L. Santamarina e Francisco Fernández Rei (eds.), *A Lingua Galega. Historia e Actualidade: Actas do I Congreso Internacional (IV)*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega/Instituto da Lingua Galega, 139-147.
- Porto Dapena, José Álvaro (1987): “Sobre el suplemento. Notas al hilo de una publicación reciente”. *Thesaurus* 42/1, 122-136.

- Rojo, Guillermo (1985): “En torno a los complementos circunstanciales”, en *Lecciones del I y II Curso de Lingüística Funcional (1983 y 1984)*. Oviedo: Universidad, 181-191.
- (1990): “Sobre los complementos adverbiales”, en *Homenaje al Profesor Francisco Marsá: Jornadas de Filología*. Barcelona: Universidad, 153-171.
- Rojo, Guillermo e Tomás Jiménez Juliá (1989): *Fundamentos del análisis sintáctico funcional*. Santiago de Compostela: Universidade.
- Santiago Martínez, Mª de Lourdes (2004): *Manual de sintaxis latina de casos*. México: Universidad Nacional Autónoma.
- Soto Andión, Xosé (2011): “Notas sobre la complementación circunstancial y preposicional”. *Lingüística* 26, 260-275.
- Tornel Sala, José Luis (2006): “El suplemento y el complemento adverbial: precisiones categoriales”. *Philologia Hispalensis* 20, 42-52.
- Valentí Fiol, Eduardo (1960): *Sintaxis latina*. Barcelona: Bosh.
- Varela Barreiro, Xavier (1999a): “As locucións prepositivas en galego nos Séculos Escuros”, en Xosé Luís Couceiro [*et al.*] (coords.), *Homenaxe ó profesor Camilo Flores, I. Metodoloxía lingüística. Linguas específicas. Teoría literaria e literatura comparada*. Santiago de Compostela: Universidade, 350-370.
- (1999b): “As locucións prepositivas e a sobreposición do galego medieval ó moderno”, en Ana Cristina Macário Lopes e Cristina Martins (orgs.), *Actas do XIV Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Linguística (Aveiro, 28-30 de Setembro de 1998)*. Braga: Associação Portuguesa de Linguística, II, 545-564.
- Xove, Xosé (2009): “Sobre o uso de cara a / cara na norma galega”. *Estudos de Lingüística Galega* 1, 247-254.